

Wijers

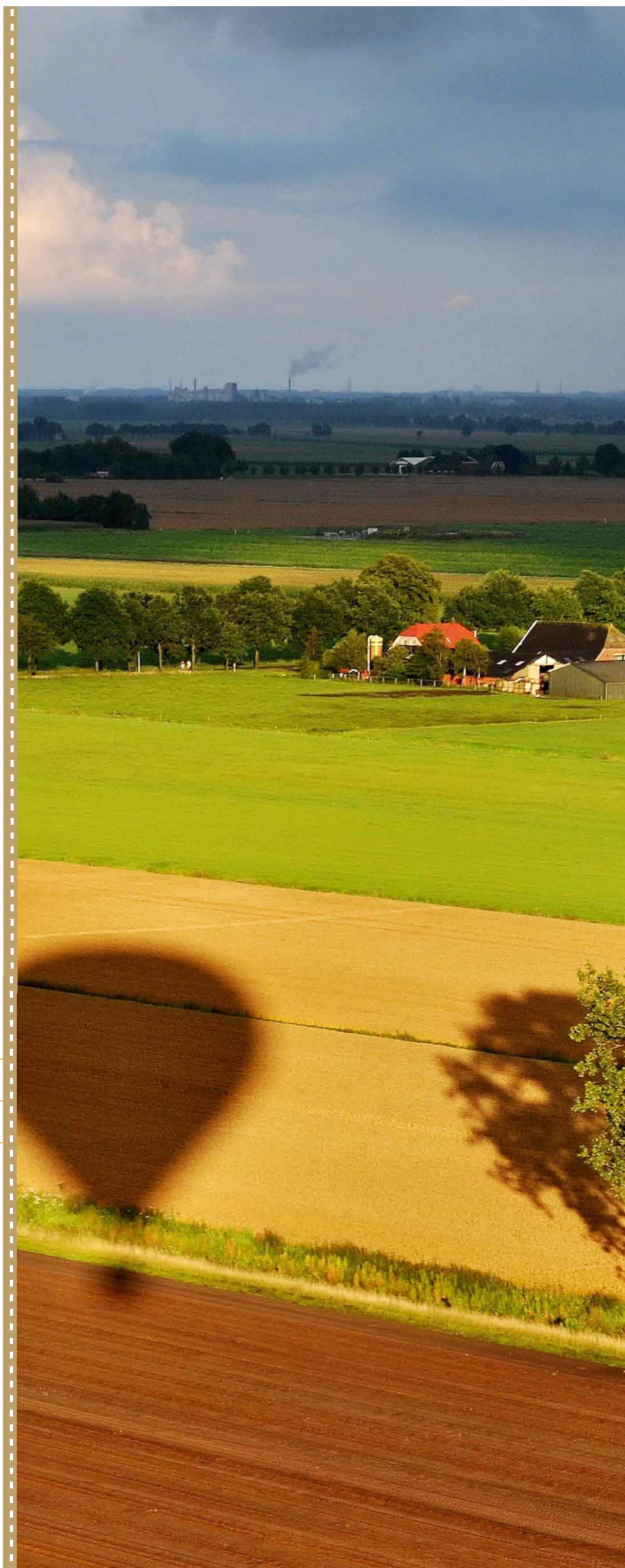
9e Eo Wijers-
prijsvraag 2011-2012
**Nieuwe energie voor
de Veenkoloniën, op
zoek naar regionale
comfortzones**

Plananalyse

Annet Kempenaar

Renée de Waal

Adri van den Brink

Samenvatting

De 9e Eo Wijers ideeënprijsvraag is gehouden tussen juni 2011 en maart 2012 met als titel 'Nieuwe energie voor de Veenkoloniën, op zoek naar regionale comfortzones'. Net als in voorgaande jaren heeft de Eo Wijersstichting een analyse laten uitvoeren van de ingezonden plannen, deze keer uitgevoerd door de leerstoelgroep Landschapsarchitectuur van Wageningen UR. De plananalyse heeft zich gericht op een typering van de inzendingen, de voorgestelde 'methodiek voor duurzame waardecreatie' in de inzendingen en op het thema (puzzelstukje) energie. De inzendingen zijn voor de plananalyse op een systematische wijze met elkaar vergeleken en bekeken. Hierbij is getracht zo dicht mogelijk bij de opgave en de inzendingen te blijven. Daarnaast is als onderdeel van de plananalyse een vragenlijst uitgezet onder de deelnemers aan de 9^e Eo Wijersprijsvraag.

Methodiek voor duurzame waardecreatie

In de opgave van de 9^e Eo Wijersprijsvraag is gevraagd naar een 'methodiek voor duurzame waardecreatie'. De opgave richtte zich daarmee in deze prijsvraag op een strategie of procesontwerp. De inzendingen die hierop zijn binnen gekomen variëren van 'klassieke' regionale ontwerpen die uitgewerkt zijn op drie schaalniveaus, tot procesgerichte inzendingen zonder ruimtelijke uitwerking. In het merendeel van de inzendingen staat niet de vormgegeven ruimte of voorgestelde ruimtelijke ontwikkeling centraal, maar ruimtelijke principes, bouwstenen, voorbeelduitwerkingen, schematische weergaves van het procesontwerp of tijdslijnen presenteren die ideeën. Het zijn hulpmiddelen die ingezet kunnen worden in het proces.

De inzendingen voor de 9^e Eo Wijersprijsvraag leveren met hun methodieken een aantal interessante en goede ideeën op voor het proces in de Veenkoloniën. Met name de winnaars hebben door combinaties van proces en inhoudelijke voorstellen, verschillende elementen in zich die aansluiten bij randvoorwaarden voor een succesvol proces. Een goed proces, zeker wanneer het anders moet, is echter geen vanzelfsprekendheid. Regelmatig ontstaan misverstanden, problemen en conflicten, hieraan lijken de inzendingen voorbij te gaan.

Energietransitie en energie

De opgave van energietransitie richt zich op de overgang naar meer hernieuwbare energieopwekking en efficiënter energiegebruik. Bij de analyse van het thema energie in de inzendingen is gekeken naar de aspecten die van belang zijn voor een goede regionale energievoorziening; energievraag, -opbrengst en -vorm; componenten van een energiesysteem en de voorgestelde mix van energiebronnen. Uit de analyse van de inzendingen komt naar voren dat state-of-the-art kennis over energiebewust plannen en ontwerpen nog niet breed en optimaal wordt toegepast in de ingezonden plannen. Het onderwerp is duidelijk wel serieus genomen door de inzenders, maar de meeste inzenders zijn niet scherp op het kwalitatief en kwantitatief analyseren van de energiebehoefte, wat hun energievoorstellen opleveren en een gebalanceerde mix van energiebronnen. Een enkele inzending stijgt erboven uit en heeft een energiesysteem uitgewerkt op regionale of lokale schaal.

Veel van de voorstellen op het gebied van energie in de inzendingen worden niet zozeer vanuit een technische insteek gedaan, maar vanuit een landschappelijk of sociaal perspectief. Dit is een waardevolle toevoeging van deze prijsvraag, of in bredere zin de ruimtelijke (ontwerpde) disciplines, aan het vaak technisch ingestoken discours over de opgave en oplossingen voor energietransitie.

Opzet van de prijsvraag

De gehele cyclus van de 9^e Eo Wijersprijsvraag (2010-2012) besloeg twee opeenvolgende fasen plus een vervolgtraject dat tot uitvoering van een deel van de prijswinnende plannen moet leiden. Tijdens de eerste fase, het voorbereidingstraject, organiseerde de stichting Eo Wijers vijf werkconferenties voor regio's die overwogen om prijsvraagregio te worden. Hierin werden de thema's van de 9^e editie verkend en de regionale opgave uitgewerkt en geformuleerd. Aan het eind van de eerste fase is de prijsvraagregio gekozen.

De tweede fase betrof de ideeën prijsvraag. Potentiële deelnemers werden uitgedaagd om multidisciplinaire teams samen te stellen met daarin naast ruimtelijk ontwerpers ook onderzoekers, ontwikkelaars, investeerders en andere deskundigen. Tijdens de prijsvraag heeft de Agenda voor de Veenkoloniën samen met lokale partners drie zogeheten 'Veenmarkten' georganiseerd. Hiermee werden deelnemers geholpen om in contact te komen met initiatiefnemers uit de bevolking en nadere inhoudelijke informatie te verkrijgen. Met de jurering en prijsuitreiking eind maart 2012 is de tweede fase afgerond. In het vervolgtraject, dat op het moment van het schrijven van deze plananalyse gaande is, worden de eerste stappen richting uitvoering gezet.

De respons op de vragenlijst laat zien dat de deelnemers de opgave enerzijds als inspirerend en uitdagend en anderzijds als lastig en complex hebben ervaren. Dit heeft tot een aantal kritische reacties in de survey geleid. Terugkijkend kan de opgave beschouwd worden als een echt 'wicked problem', een weerbarstig probleem dat nooit volledig kan worden opgelost.

Aanbevelingen

De Veenkoloniën adviseren we om zo snel mogelijk samen met de prijswinnaars aan de slag te gaan. Alleen door te experimenteren en te 'leren door doen' kan getoetst worden of en hoe de ideeën van de winnaars tot nieuwe dynamiek in de Veenkoloniën kan leiden. Een extra groot leereffect kan bereikt worden door deze ervaringen te delen met andere regio's waar aan vergelijkbare opgaven en uitdagingen gewerkt wordt, vergelijkbaar met de werkconferenties uit het voortraject van de 9^e Eo Wijersprijsvraag.

Een belangrijke vraag over de stand van het vak is of de focus op procesgericht ontwerp in deze 9^e Eo Wijers tekenend is voor een brede wending in het vakgebied van het regionaal ontwerp. Vanuit de plananalyse kan deze vraag niet eenduidig beantwoord worden, maar een bredere discussie binnen het vakgebied kan hierover meer inzicht bieden. Het belangrijkste advies vanuit de plananalyse richting het vakgebied is om bij het ontwerpen zichtbaar en navolbaar voort te bouwen op de kennis en kunde van anderen. Dit kan enerzijds state-of-the-art wetenschap zijn, maar ook kennis en kunde van andere ontwerpers en lokale gebiedskennis. Het kritisch voortbouwen op bestaande kennis, met referenties naar de bron ervan, vergroot ons inziens de waarde en overtuigingskracht van een ontwerp.

De Eo Wijers-stichting tot slot zouden we willen meegeven om bij een volgende prijsvraag na te denken welke ambitie voor uitvoering of doorwerking past bij de gestelde opgave en situatie in de regio. Is fysieke uitvoering een realistische optie of is beïnvloeding van een discours of versnelling van een transformatieproces meer aan de orde? Daarnaast geven we de stichting mee te zoeken naar een manier om de opgebouwde kennis in het voorbereidingsfase van de prijsvraag beter door te laten stromen naar de prijsvraagfase. Wij verwachten dat hiermee het begrip van de gestelde opgave bij de deelnemers, en daarmee de te verwachten kwaliteit van de inzendingen verder vergroot kan worden.

Inhoudsopgave

1 Inleiding	6
2 Een vergelijkende blik op de inzendingen	8
Typering van de inzendingen	10
Methodiek voor duurzame waardecreatie	15
Energietransitie en Energie	25
3 Van ‘Energie, Krimp en Ruimtelijke Kwaliteit’ naar ‘Methodiek voor duurzame waardecreatie’	34
Het voorbereidingstraject: januari 2010 – april 2011	35
De prijsvraag: september 2011 – maart 2012	37
De periode na de ideeënprijsvraag	43
4 Discussie, conclusies en aanbevelingen	44
Bijlage 1: Tabel met samenvatting van de methodiek voor duurzame waardecreatie per inzending	
Bijlage 2: Tabellen met de energieuitwerking per inzending	

1

Inleiding

De 9^e Eo Wijers ideeënprijsvraag is gehouden tussen juni 2011 en maart 2012. De titel voor de prijsvraag was ‘Nieuwe energie voor de Veenkoloniën, op zoek naar regionale comfortzones’. De Veenkoloniën, gelegen in de provincies Groningen en Drenthe, was de prijsvraagregio. In de voorbereidingsfase van de prijsvraag was gestart met krimp, energietransitie en ruimtelijke kwaliteit als centrale thema’s voor de 9^e editie van de Eo Wijersprijsvraag. Deze zijn in de prijsvraagopgave uitgewerkt tot “Ontwikkel een methodiek voor duurzame waardecreatie om te komen tot ‘regionale comfortzones’ in de Veenkoloniën. Benut daarbij de identiteit en uniciteit van het gebied en de kansen in energie-, landbouw-, en watersysteem om de onafhankelijkheid en de kracht van bewoners en het gebied te vergroten”.

Van vrijwel alle voorgaande Eo Wijersprijsvragen is door een onafhankelijke (wetenschappelijke) onderzoeksinstelling een analyse gemaakt van de ingediende plannen. Ook voor deze editie van de prijsvraag had de Eo Wijers-stichting een dergelijke plananalyse voor ogen, zij het met een andere invalshoek dan in voorgaande edities. Daar waar voorgaande plananalyses achteraf, na afloop van de jurering van de prijsvraag zijn gedaan, heeft de stichting er dit maal voor gekozen de analyse van de inzendingen deels parallel te laten lopen met het prijsvraagproces. Hiervoor had ze twee redenen. De eerste is dat een zogeheten quickscan of typering van de inzendingen, als eerste fase in de plananalyse, behulpzaam zou kunnen zijn bij het jureringsproces. De tweede reden is dat een analyse van de inzendingen die relatief snel na de ideeënprijsvraagfase beschikbaar is, kan bijdragen aan de discussie in de regio, in de uitwisseling met andere regio’s en aan de discussies binnen de Eo Wijers-stichting richting een volgende prijsvraagronde. Voor de analyse van de inzendingen van de 9^e Eo Wijersprijsvraag heeft de Eo Wijers-stichting de Leerstoelgroep Landschapsarchitectuur van Wageningen UR gevraagd.

Doelen van de plananalyse

Het doel van de plananalyse is meervoudig. Zoals hierboven aangestipt is, heeft een deel van de analyse tot doel gehad het jureringsproces te ondersteunen. Dit is de zogenoemde quickscan. Ten tweede is het de wens van de stichting dat de plananalyse bijdraagt aan het proces in de regio na afloop van de prijsvraag en aan het vakdebat over de thema’s en onderwerpen die centraal gesteld zijn in de prijsvraag. Dit zodat ook andere regio’s, vakgenoten en professionals kennis kunnen nemen van, en inspiratie kunnen halen uit het geheel van inzendingen. Tot slot hoopt de stichting van de plananalyse te leren voor haar eigen (prijsvraag)proces, zoals dat ook bij eerdere plananalyses het geval is geweest. In het verleden zijn in verschillende plananalyses ideeën en suggesties aangedragen voor aanpassing en verbetering van de prijsvraag organisatie. Deze hebben geleid tot veranderingen in de aanpak.

Aanpak/gevolgde werkwijze

De plananalyse is, gezien de verschillende doelen en de parallelschakeling met het verloop van de prijsvraag, in twee stappen opgedeeld. De eerste stap was het maken van een quickscan. In twee weken tijd is een systematische samenvatting van alle inzendingen gemaakt op basis van een vooraf ontworpen stramien. Dit stramien is gebaseerd op de opgave en de criteria van de jury zoals deze geformuleerd zijn in de prijsvraagbrochure¹. De quickscan heeft geleid tot een werkdocument dat enerzijds is gebruikt bij de jurering van de inzendingen en anderzijds de eerste stap is geweest in de vergelijking van de inzendingen voor de plananalyse².

Na de quickscan is verder gegaan met een vergelijkende analyse van de inzendingen. De analyse is dicht bij de inzendingen gebleven met een interpretatieve aanpak. Steeds is gezocht wat vanuit de inzendingen naar voren komt. De plananalyse is grotendeels blind uitgevoerd, tot de bekendmaking van de prijswinnaars was het plananalyse team niet op de hoogte van de achtergrond van de deelnemers. Het verslag van de analyse vindt u in deze publicatie.

Als onderdeel van de plananalyse is een vragenlijst uitgezet onder de deelnemers aan de 9^e Eo Wijersprijsvraag. De vragenlijst had als doel om inzicht te krijgen in de achtergrond van de deelnemers van de 9^e editie, wat hun motivatie was om deel te nemen en hoe zij hun deelname ervaren hebben. Ook is de vragenlijst benut om de interpretatie van de inzendingen door de onderzoekers op onderdelen te verifiëren. De vragenlijst bevatte vragen over de prijsvraagopgave, de organisatie van de prijsvraag, energietransitie, ontwerpend onderzoek en de achtergrond van de deelnemers.

De vragenlijst is per e-mail voorgelegd aan elke deelnemer van de 9e editie. De reacties zijn vertrouwelijk en anoniem behandeld. Van 33 van de 36 inzendingen heeft tenminste één teamlid de vragenlijst ingevuld. Van de 239 benaderde deelnemers hebben 83 respondenten de vragenlijst in zijn geheel ingevuld en 43 gedeeltelijk. De vragenlijst is vooraf met leden van het bestuur en 'Het Bureau' van de Eo Wijers-stichting, met collega's van de Leerstoelgroep Landschapsarchitectuur (Wageningen UR) en twee deelnemers doorgenomen en getest.

Leeswijzer

Dit rapport bestaat uit vier hoofdstukken.

Inleiding

Hoofdstuk 2. Een vergelijkende blik op de inzendingen nader ingegaan op de inzendingen en hun verschillen en overeenkomsten. Achtereenvolgens komen de aard van de inzendingen, de methodiek voor duurzame waardecreatie (inclusief participatie van de bevolking) en energie(transitie) aan de orde.

Hoofdstuk 3. Van 'Energie, Krimp en Ruimtelijke Kwaliteit' naar 'Methodiek voor duurzame waardecreatie' is ingedeeld in de verschillende fases van de 9^e Eo Wijersprijsvraag. Het beschrijft de voorbereidingsfase met de ontwikkeling van de opgave en keuze voor de prijsvraagregio, de respons op de ideeënprijsvraag met achtergronden en kenmerken van het deelnemersveld.

Hoofdstuk 4. Discussie, conclusies en aanbevelingen gaat in op opvallende zaken die uit de 9^e Eo Wijersprijsvraag naar voren komen.

1) Eo Wijers-stichting (2011). *Eo Wijersprijsvraag 2011-2012 Nieuwe energie voor de Veenkoloniën, op zoek naar regionale comfortzones, brochure voor de ideeënfase over krimp, energietransitie en ruimtelijke kwaliteit.*

2) Dit werkdocument is niet gepubliceerd.

2

Een vergelijkende blik op de inzendingen

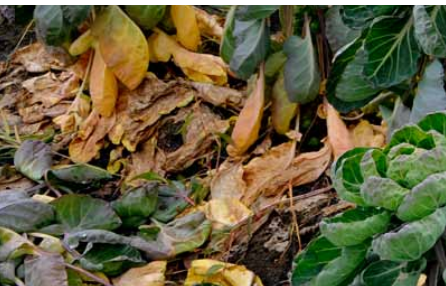
Een analyse van de inzendingen kan op verschillende manieren plaatsvinden. Dit wordt onder meer geïllustreerd door de collectie plananalyses die voor eerdere edities van de Eo Wijersprijsvragen zijn gemaakt. In de keuze voor de analyse van de inzendingen voor de 9^e Eo Wijersprijsvraag is gekozen om zo dicht mogelijk aan te sluiten bij de prijsvraagopgave, en te analyseren vanuit de inzendingen. Achtereenvolgens wordt ingegaan op de aard van de inzendingen, de methodiek voor duurzame waardecreatie en een inhoudelijke thema, energie.

Uit de eerste fase van de plananalyse, de quickscan, kwam naar voren dat de inzendingen voor deze Eo Wijersprijsvraag een ander karakter hebben dan de inzendingen in eerdere Eo Wijersprijsvragen. De vraag naar een 'methodiek voor duurzame waardecreatie' heeft andersoortige plannen opgeleverd dan de ontwerp-opdrachten uit eerdere Eo Wijersprijsvragen. Dit gaf aanleiding om nader in te zoomen op de aard van de inzendingen en de inzendingen hierop verder te analyseren. Hierbij wordt ook ingegaan op (betrokkenheid van de) bevolking, het belangrijkste 'puzzelstukje' uit de opgave. Daarnaast is ervoor gekozen om energie, één van de inhoudelijke thema's in de prijsvraagopgave, nader uit te diepen. Beperkte tijd en middelen maakten het niet mogelijk om ook de andere inhoudelijke thema's zo grondig onder de loep te nemen. De keuze voor het thema energie is enerzijds ingegeven door de aanwezige kennis en expertise bij de onderzoekers. Anderzijds sloot energie het meest aan bij energietransitie, de term die samen met krimp en ruimtelijke kwaliteit bij aanvang van het voorbereidingstraject van de 9^e Eo Wijersprijsvraag centraal stond.

Zoals beschreven in de inleiding, is voor deze plananalyse een vragenlijst uitgezet onder de deelnemers. De relevante resultaten uit deze vragenlijst zullen bij de verschillende analyse onderdelen worden besproken. Alvorens ingegaan wordt op de analyse van de prijsvraaginzendingen op bovengenoemde onderwerpen wordt de voor deze 9^e Eo Wijersprijsvraag gestelde opgave geschetst.

De opgave voor de 9^e Eo Wijersprijsvraag

De prijsvraagopgave voor de Veenkoloniën is tijdens een reeks van werkconferenties samen met interne en externe deskundigen uit het Eo Wijersnetwerk ontwikkeld (zie ook hoofdstuk 3). De aanvangsthema's krimp, energietransitie en ruimtelijke kwaliteit zijn uitgewerkt in een regio-specifieke opgave voor de Veenkoloniën die als volgt is geformuleerd in de prijsvraagbrochure³:

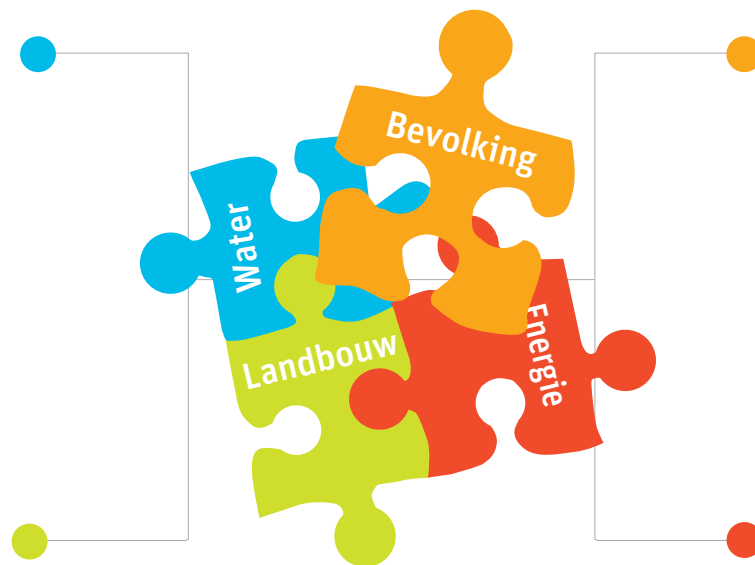
- Ontwikkel een methodiek voor duurzame waardecreatie om te komen tot 'regionale comfortzones' in de Veenkoloniën. Benut daarbij de identiteit en uniciteit van het gebied en de kansen in het energie-, landbouw en watersysteem om de onafhankelijkheid van de kracht van de bewoners en het gebied te vergroten.
- Ga uit van de verhalen en ervaringen van de bewoners en gebruikers. Betrek deze nadrukkelijk in de ontwikkeling van de methodiek.
- Onderzoek en verbeeld uw ideeën over de mogelijke uitkomsten van de methodiek op 3 schaalniveaus:
  - Radius ca. 5 km – Het lokale schaalniveau van projecten en initiatieven van bewoners. Kies een sleutelproject of initiatief dat een belangrijke motor kan zijn in de ontwikkeling en werk dat uit. Laat de systeem-potenties zien. Welke partijen dragen dit initiatief? Is dit een voorbeeld voor andere gebieden? Welk verdienmodel valt hieraan te koppelen?
  - Radius ca. 20 km – Het schaalniveau van 'regionale comfortzones'. Laat door middel van ontwerp (in een gebied naar eigen keuze) zien hoe de methodiek de regio versterkt en minder afhankelijk maakt van voorzieningen en systemen van buitenaf. Dit ontwerp is geen blauwdruk maar een verbinding naar de bewoners en gebruikers in het gebied.
  - Radius ca. 100 km – Het schaalniveau van de Veenkoloniën of ruimer. Bepaal welke condities op het hogere schaalniveau van de Veenkoloniën of ruimer bijdragen aan de gewenste ontwikkeling op lokaal-regionaal niveau. En schets een ruimtelijk toekomstbeeld daarbij. Laat zien hoe investeringen/transformaties op dit schaalniveau bijdragen aan regionale comfortzones en lokale initiatieven. Welke actoren, bedrijven en (semi-) overheden zijn betrokken bij dit schaalniveau?
- Maak duidelijk langs welke processtappen u te werk wilt gaan als uw inzending als winnaar uit de bus komt. Ga daarbij in op de door u voorgestane uitvoeringsstrategie en de noodzakelijke in- en externe communicatie. Geef daarbij het tijdsbestek voor de deelprocessen die u in en na 2012 wilt gaan volgen.

De deelnemers dienden in te leveren:

- A** 3 A0 panelen, namelijk voor:
- Het lokale schaalniveau, radius ca. 5 km,
  - Het regionale schaalniveau, radius ca. 20 km,
  - Het schaalniveau van de Veenkoloniën (of ruimer), radius van ca. 100 km.
- B** Een essay van maximaal 1500 woorden, met hierin opgenomen:
- De redeneerlijn achter de gemaakte keuzes op de drie schaalniveaus,
  - Een omschrijving van hoe de analyse en de strategieën hebben geleid tot een methodiek,
  - Een toelichting over de methodieken en processtappen die zij in de uitwerkingsfase willen toepassen,
  - Een voorstel hoe te communiceren met burgers en bedrijven in de Veenkoloniën over de essentie van de opgave en de methodiek.
- C** Vrije vorm: communicatie met de regio. Kies een vorm waarmee u communiceert met de regio over de in A en B voorgestelde methodiek van ruimtelijke uitwerkingen.

In de prijsvraagbrochure en de communicatie rond de prijsvraagopgave speelden vier 'puzzelstukjes' een belangrijke rol. De vier puzzelstukjes vertegenwoordigen de regiospecifieke inhoudelijke thema's voor de Veenkoloniën (bevolking, energie, landbouw en water). In een veel gebruikte representatie van deze puzzelstukjes ligt het puzzelstukje bevolking bovenop, los van de andere drie die in elkaar gelegd zijn. Het wordt genoemd als het belangrijkste puzzelstukje in de tekst van de brochure.

Een beschouwing van de opgave en de ontwikkeling daarvan komt aan de orde in hoofdstuk 3.

Figuur 2.1 Presentatie van de puzzelstukjes in de prijsvraagbrochure

Typering van de inzendingen

In de voorgaande edities van de Eo Wijersprijsvraag stond een ruimtelijke ontwerpopdracht op drie schaalniveaus⁴ centraal in de opgave. In de 9^e editie is gevraagd naar een methodiek voor duurzame waardecreatie, met daaraan gekoppeld de vraag om de mogelijke uitkomsten van deze methodiek te onderzoeken en verbeelden op drie schaalniveaus. De opgave richtte zich daarmee in deze prijsvraag meer op een strategie of procesontwerp.

De inzendingen die hierop zijn binnen gekomen, zijn breed en variëren van 'klassieke' regionale ontwerpen die uitgewerkt zijn op drie schaalniveaus, tot procesgerichte inzendingen waar geen ruimtelijke uitwerking aan vast zit. Tijdens de plananalyse zijn de inzendingen getypeerd op basis van vier componenten die een inzending in zich kan hebben:

- 1 **Procesontwerp**: voorstel voor een proces
- 2 **Schets mogelijke ruimtelijke doorwerking**: uitwerking of visualisatie van een mogelijke ruimtelijke uitkomst, al dan niet voor een locatie
- 3 **Ruimtelijk principe**: niet locatiegebonden schematische ruimtelijke uitwerking
- 4 **Ruimtelijk ontwerp**: locatiegebonden ruimtelijke uitwerking

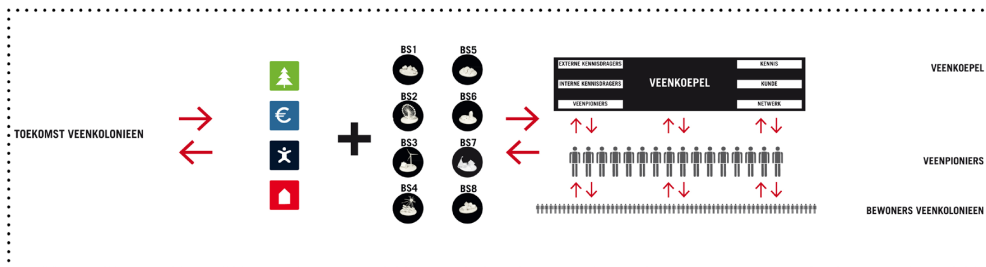
In tabel 2.1 wordt aan de hand van bovenstaande indeling het karakter van de inzendingen geschetst. Een inzending heeft minimaal één, maar meestal meerdere van deze componenten in zich. Ze sluiten elkaar dus niet uit. Figuur 2.2, 2.3, 2.4 en 2.5 geven een voorbeeld uit de inzendingen van de vier componenten.

4) P. 8 en 14 prijsvraagbrochure 8e Eo Wijersprijsvraag 2008.

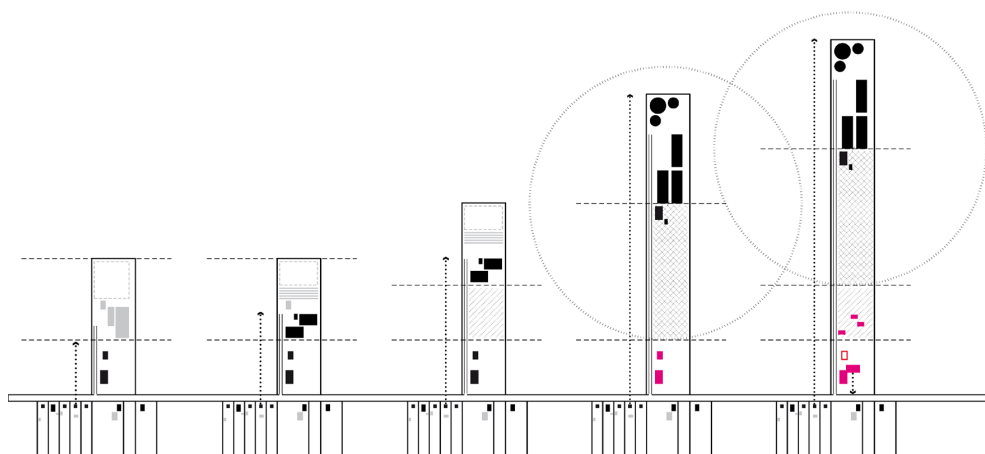
VEENMODEL, STRATEGIE VOOR DE VEENKOLONIEEN

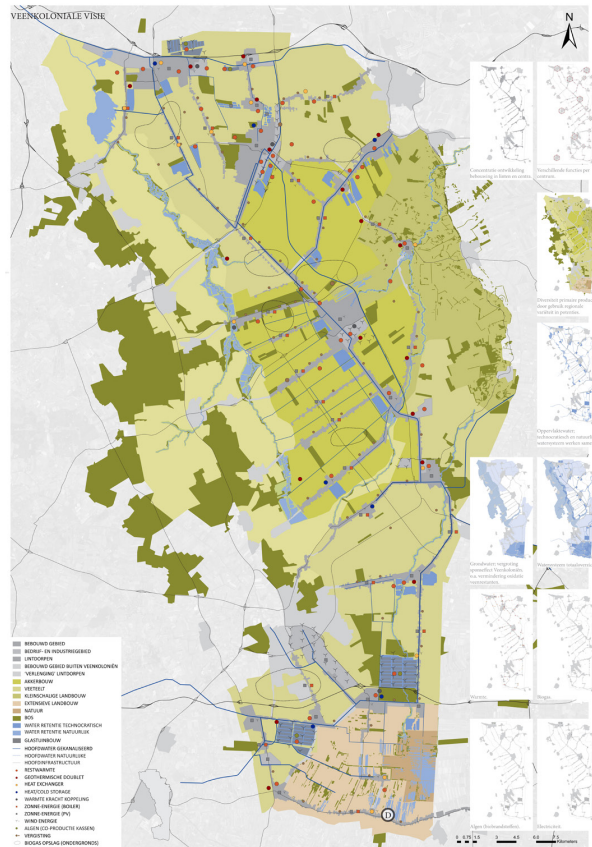
Figuur 2.2 Voorbeeld - onderdeel van - Procesontwerp (Strategie uit: Samen Pionieren)

Figuur 2.3 Voorbeeld Schets mogelijke ruimtelijke doorwerking (radius 5 km uit: 7Sprong)

Figuur 2.4 Voorbeeld Ruimtelijk principe (Opstrekerf uit: Wat weet een boer van saffraan)

Figuur 2.5 Voorbeeld Ruimtelijk ontwerp (Regionale visie uit: Verborgten kracht - Veenkoloniën 3.0)

Het overzicht laat zien dat de procesgerichte inzendingen de overhand hebben. Gezien de gestelde opgave, waarin de ontwikkeling van een methodiek centraal staat en niet een ruimtelijke ontwerpdracht, is deze uitkomst niet onverwacht.

motto	Procesontwerp	Schets mogelijke ruimtelijke doorwerking	Ruimtelijk principe	Ruimtelijk ontwerp
Coop de Veenunie	Kenmerkend voor de inzending	Kenmerkend voor de inzending		
De beste-bal-theorie	Kenmerkend voor de inzending			
Vliegwiel	Kenmerkend voor de inzending			
Vrijland	Kenmerkend voor de inzending			
7sprong	Kenmerkend voor de inzending			
Aan tafel	Kenmerkend voor de inzending			
Boeren, burgers en buitenlui	Kenmerkend voor de inzending			
Nemo solus satis sapit	Kenmerkend voor de inzending			
Onze machine	Kenmerkend voor de inzending			
Tussentijd	Kenmerkend voor de inzending			
Werksschrift Veenkoloniën	Kenmerkend voor de inzending			
Veendynamiek	Kenmerkend voor de inzending			
Veennet	Kenmerkend voor de inzending			
Maak samen meer van je land	Kenmerkend voor de inzending			
wRO	Kenmerkend voor de inzending			
De projectenfabriek	Kenmerkend voor de inzending			
Geluk in de comfortcoop	Kenmerkend voor de inzending			
Ruimte	Kenmerkend voor de inzending			
Samen Pionieren	Kenmerkend voor de inzending			
Veenkoloniale ontwikkelingscoöperatie (VOC)	Kenmerkend voor de inzending			
Groene coöperatie	Kenmerkend voor de inzending			
Ondermeikoar	Kenmerkend voor de inzending			
Kolonisten gezocht	Kenmerkend voor de inzending			
Verborgten kracht - Veenkoloniën 3.0	Kenmerkend voor de inzending			
Weten, voelen, willen	Kenmerkend voor de inzending			
Wij kunnen het zelf - Brinta	Kenmerkend voor de inzending			
Van onder opwaarderen	Kenmerkend voor de inzending			
Wat weet een boer van saffraan	Kenmerkend voor de inzending			
De Veenkoloniën met elkaar verbonden	Kenmerkend voor de inzending			
Eat your view	Kenmerkend voor de inzending			
Springfields	Kenmerkend voor de inzending			
Drenthe Groningen Drenthe	Kenmerkend voor de inzending			
Ecocircles	Kenmerkend voor de inzending			
Made in de Veenkoloniën	Kenmerkend voor de inzending			
Soulifewolf	Kenmerkend voor de inzending			
Nait soezen moar doun	Kenmerkend voor de inzending			

Niet aanwezig
 Aanwezig in de inzending
 Kenmerkend voor de inzending

Tabel 2.1 Karakterisering van de inzendingen

De opgave, gericht op een methodiek en niet op een ruimtelijk ontwerp

De opgave, gericht op een methodiek en niet op een ruimtelijk ontwerp, heeft naar verwachting ook invloed gehad op de keuze van ontwerpers, bureaus en andere potentiële deelnemers aan de Eo Wijersprijsvraag om al dan niet deel te nemen. Ontwerpers of andere professionals met een sterke affiniteit voor het proces zullen geneigd zijn aan deze prijsvraag deel te nemen; ontwerpers met affiniteit voor vormgeving en het ruimtelijk uitwerken van oplossingen minder. Dit lijkt te worden ondersteund door de uitkomsten van de vragenlijst waarin 76% van de respondenten aangeeft dat werken aan procesontwerpen een onderdeel is van hun dagelijks werk of vrijwel uitsluitend hun werk is en dat 37% van de respondenten in het dagelijks werk niet als ontwerper aan ruimtelijke vraagstukken werkt.

In het juryrapport van de 9^e prijsvraag wordt geconstateerd dat voor het eerst in 27 jaar een inzending gewonnen heeft die “geen grootse visie met plannen en tekeningen” geeft, maar “een strategie om bewoners zelf hun toekomst te laten bouwen en hen daarbij te helpen”⁵. Hiermee sluit de 9^e Eo Wijersprijsvraag aan bij de actualiteit van de ruimtelijke ordening, en, zoals ook in het juryrapport wordt aangehaald, bij een bredere trend waarbij het nieuwe Nederland bottom-up wordt opgebouwd⁶. Andere voorbeelden uit de recente Nederlandse ruimtelijke ordening die aansluiten bij deze trend zijn bijvoorbeeld *WikicitY* in Amsterdam (winnaar ISOCARP Award of Excellence 2011)⁷ en *De stad van Morgen*⁸ in Alphen aan den Rijn. Beide zijn voorbeelden van open planvormingsprocessen waar inbreng van bewoners centraal staat (o.m. met inzet van sociale media) gericht op beleidsvorming over de ruimtelijke ontwikkeling van de stad.

Geheel nieuw is de aandacht voor proces en strategie in relatie tot ruimtelijke ontwikkelingen in de Eo Wijersprijsvragen niet, dat blijkt uit eerdere plananalyses. Bij de prijsvraag *Het stromend stadsgewest, vormgeven aan de ecoregio Breda* (1991) constateerde de jury dat de bruikbaarheid van de inzendingen beperkt bleef doordat het organisatievraagstuk en de ontwikkeling in de tijd weinig uitgewerkt was. Bij de prijsvraag *Inside Randstad Holland* (1995) had geen van de inzendingen, in de ogen van de jury, de ultieme oplossing in handen. De jury prees het palet aan inzendingen, de inzending *Overholland* wordt genoemd vanwege zijn procesgerichte strategische visie. In de prijsvraag *Wie is er bang voor het lege programma? Een miljoen hectare welvarend Noord-Nederland* (1998) geeft de jury aan dat ze veel aandacht ziet voor de sturingsopgave, wat zich bijvoorbeeld uit in spelregels, markstrategieën en strategische interventies⁹. Nieuw bij de 9^e Eo Wijersprijsvraag is de brede aandacht voor de architectuur van het proces in de inzendingen, die weerklinkt in de drie winnende inzendingen¹⁰ die alle drie geen ruimtelijk plan uitwerken, maar ruimtelijke bouwstenen, een voorbeelduitwerking of ruimtelijke principes geven bij hun procesontwerp.

5) Eo Wijers-stichting (2012) *Eo Wijersprijsvraag 2011-2012 Nieuwe energie voor de Veenkoloniën, op zoek naar regionale comfortzones*, Juryrapport, p.4.

6) Idem.

7) www.amsterdam.nl/@503363/pagina/ onttrokken d.d. 9 mei 2012.

8) www.destadvanmorgen.nl onttrokken d.d. 9 mei 2012.

9) Jonge, J. de (2009) *Een kwart eeuw Eo Wijers-stichting, ontwerpprijsvraag als katalysator voor gebiedsontwikkeling*.

10) *Samen pionieren* (eerste prijs); *7Sprong* (tweede prijs); *Veennet* (derde prijs).

Inhoudelijke accenten in de inzendingen

De prijsvraagopgave vraagt aandacht voor vier inhoudelijke thema's die spelen in de Veenkoloniën: bevolking, energie, landbouw en water. Tabel 2.2 laat per inzending zien welke thema's aan de orde komen in de inzending en welke daarin een leidend thema zijn. Dit schema geeft inzicht in inhoudelijke accenten per inzending, het geeft niet de mate van uitwerking van het thema aan. Zo kan het zijn dat bijvoorbeeld energie als leidend thema in de ene inzending absoluut gezien minder uitgewerkt is dan als één van de vier thema's in een andere inzending.

Uit het schema komt naar voren dat de meeste inzendingen aandacht geven aan de volle breedte van de aangegeven thema's in de prijsvraagopgave. Bevolking (12 keer) komt het meest naar voren als leidend thema van de inzendingen, daarna landbouw (9 keer), vervolgens energie (5 keer) en water (2 keer) het minst. De uitkomsten uit de vragenlijst bevestigen deze interpretatie van de inzendingen (zie pagina 41 en 42).

De Eo Wijers stichting heeft in het voortraject samen met de potentiële prijsvraagregio's de mogelijkheden onderzocht voor het aanscherpen en voor de regio specifiek maken van de opgave. De Veenkoloniën hebben de (betrokkenheid van de) bevolking centraal gezet in de prijsvraag. De accenten in de inzendingen en de uitkomsten uit de vragenlijst laten zien dat dit breed is opgepakt door de deelnemers. De 9^e Eo Wijersprijsvraag heeft met het centraal zetten van het perspectief van de burger, een extra dimensie meegekregen die aansluit bij de actualiteit in de ruimtelijke ordening.

motto	Bevolking	Energie	Landbouw	Water
Aan tafel	■			
Coop de Veenunie	■			
De beste-bal-theorie	■			
De projectenfabriek	■			
De Veenkoloniën met elkaar verbonden	■			
Nait soezen moar doun	■			
Samen Pionieren	■			
Veendynamiek	■			
Ondermeikoar	■			
Veenkoloniale ontwikkelingscoöperatie (VOC)	■			
7sprong	■		■	
Veennet	■			
Boeren, burgers en buitenlui	■	■	■	
Maak samen meer van je land	■	■	■	
Wat weet een boer van saffraan	■	■	■	
Werkschrift Veenkoloniën	■	■	■	
Van onder opwaarderen	■	■	■	
Springfields	■		■	
Drenthe Groningen Drenthe	■			
Eat your view	■		■	
Made in de Veenkoloniën	■		■	
Kolonisten gezocht	■		■	■
Ecocircles	■			■
Geluk in de comfortscoop	■			
Groene coöperatie	■			
Nemo solus satis sapit	■			
Onze machine	■			
Verborgene kracht - Veenkoloniën 3.0	■			
Vliegwiel	■			
Vrijland	■			
Weten, voelen, willen	■			
Wij kunnen het zelf - Brinta	■			
Tussentijd	■			
wRO	■			
Soulifewolf	■	■		■
Ruimte	■			

Niet aanwezig □

Aanwezig in de inzending ■

Kenmerkend voor de inzending ■

Tabel 2.2 Inhoudelijke thema's in de inzendingen

Methodiek voor duurzame waardecreatie

De opgave voor de 9^e Eo Wijersprijsvraag begint met: “Ontwikkel een methodiek voor duurzame waardecreatie om te komen tot ‘regionale comfortzones’ in de Veenkoloniën”. Volgens Van Dale¹¹ is een methodiek een ‘geheel van de te volgen methoden’. Een methode is volgens diezelfde Van Dale een ‘vaste, weldoordachte werkwijze om een bepaald doel te bereiken’. Er wordt dus gevraagd om ‘een geheel van te volgen vaste, weldoordachte werkwijzen om een bepaald doel te bereiken’.

De methodiek moet zich richten op vormen van ‘duurzame waardecreatie’, die leiden tot ‘regionale comfortzones’. Het begrip ‘duurzame waardecreatie’ wordt niet expliciet uitgewerkt in de prijsvraagbrochure, maar onder het kopje verdienmodellen¹² in de prijsvraagbrochure wordt gerefereerd aan vormen van gedeeld eigenaarschap of coöperatieve verbanden. Het begrip ‘Regionale comfortzones’ wordt in de prijsvraagbrochure gezet naast ‘lokale comfortzones’¹³, en is een verwoording voor het opschalen van netwerken voor het dagelijks leven (school, winkel, arts, etc.) van lokaal naar een regionaal schaalniveau¹⁴.

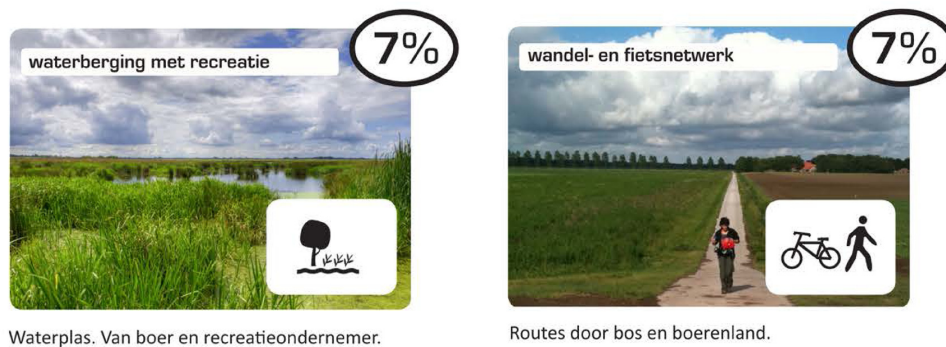
Voor de plananalyse zijn alle inzendingen bekeken op hun voorstel voor een ‘methodiek voor duurzame waardecreatie’. Hierbij is voor de inzendingen het volgende op een rij gezet:

- 1 De verschillende stappen of onderdelen in de methodiek;
- 2 De instrumenten die worden ingezet/ontwikkeld voor de methodiek;
- 3 De rollen voor verschillende partijen, inclusief de eigen rol van het (ontwerp)team;
- 4 De mate van (beoogde) participatie van de bevolking;
- 5 Het doel / beoogd resultaat van de methodiek.

Bijlage 1 bevat een uitgebreide tabel met daarin samengevat de stappen/onderdelen van de methodiek van de 36 inzendingen, het doel/ de beoogde uitkomst van de methodiek en de instrumenten die bij de methodiek worden ingezet.

Stappen en onderdelen in methodiek

Veel inzendingen, waaronder de drie prijswinnaars, hebben in hun methodiek een participatieve procesaanpak gecombineerd met inhoudelijke en ruimtelijke componenten. *Samen Pionieren* combineert bijvoorbeeld een bottom-up aanpak met 8 bouwstenen als handreiking voor de bewoners. In *7Sprong* wordt met een participatieve insteek ingesprongen op een ontwikkeling die bij het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) van de EU te verwachten is. *Veennet* combineert een coöperatieve aanpak met vier thema's die als kapstok fungeren voor initiatieven die boven komen: een sociaal net, een economisch net, een energienet en een waternet.

Figuur 2.6 Twee inhoudelijke deelen uit de inzending 7Sprong

11) Van Dale, interneteditie Geraadpleegd op 10 april 2012.

12) P. 20 van de prijsvraagbrochure.

13) P. 20 van de prijsvraagbrochure.

14) P. 11 van de prijsvraagbrochure.

Tabel 2.3 Indeling van de inzending op basis van hun methodiek

Niet alle inzendingen maken een combinatie van proces en inhoud. In tabel 2.3 zijn de inzendingen ingedeeld in drie groepen. In de eerste kolom staan de inzendingen die een combinatie maken van processtappen en inhoudelijke/ruimtelijke componenten, de tweede kolom bevat de inzendingen die de methodiek overwegend in processtappen hebben uitgewerkt. De derde kolom bevat de inzendingen die voornamelijk bestaan uit inhoudelijk of ruimtelijke componenten¹⁵.

Methodiek bestaande uit processtappen met inhoudelijke en/of ruimtelijke component(en)

- 7Sprong
- De Veenkoloniën met elkaar verbonden
- Drenthe-Groningen-Drenthe
- Groene Coöperatie
- Kolonisten gezocht
- Made in de Veenkoloniën
- Nait soezen moar doun
- Nemo solus satis sapit
- Samen Pionieren
- Soulife Wolf
- Tussentijd
- Veennet
- Vrijland
- Werkschrift Veenkoloniën

Methodiek bestaande uit processtappen

- Aan tafel!
- Boeren, burgers en Buitenlui
- Coöp de Veenunie
- De Beste-bal-theorie
- De Projectenfabriek
- Geluk in de comfortcoop
- Ondermekoar
- Onze machine
- Ruimte
- Veenkoloniale Ontwikkelings Coöperatie
- Vliegwiël
- Weten, voelen, willen
- wRO – wij regelen onderling

Methodiek voornamelijk bestaand uit inhoudelijke en/of ruimtelijke componenten

- Eat your view
- EcoCircles
- Maak samen meer van je land
- Spingfields
- Van onder OPwaarden
- Veendynamiek
- Verborgten kracht – Veenkoloniën 3.0
- Wat weet een boer van saffraan
- Wij kunnen het zelf

Instrumenten

De lijst met genoemde instrumenten die in de verschillende methodieken worden ingezet, is uitvoerig. De meeste inzendingen beschrijven drie tot vier instrumenten bij hun methodiek. In de tabel in bijlage 1 is terug te vinden welke instrumenten in een inzending worden voorgesteld. Het totaalbeeld geeft een breed overzicht van (mogelijke) instrumenten, passend bij verschillende aspecten die bij de uitwerking van een methodiek aan bod kunnen komen: organisatie; proces (bege)leiding, het in kaart brengen van ideeën en initiatieven, doorontwikkeling van ideeën en initiatieven, ondersteuning, afspraken met betrekking tot uitvoering, communicatie, bestuurlijke veranderingen, financiering, ruimtelijke ordening, juridische uitwerking en monitoring.

Tabel 2.4 geeft een totaaloverzicht van instrumenten uit de 36 inzendingen. Bepaalde instrumenten worden in meerdere inzendingen genoemd, achter deze instrumenten staat het aantal inzendingen waarin zij genoemd worden vermeld. De kroon wordt wat dit betreft gespannen door coöperatie, die in 12 inzendingen terugkomt, een derde van alle inzendingen.

¹⁵ Bij deze indeling is alleen gekeken naar de methodiek die in de inzending wordt beschreven of gegeven. Daarmee verschilt deze van de eerder gegeven tabel 2.1 waarbij de gehele inzending in ogenschouw is genomen om deze te typeren.

Organisatievorm	Instrumenten <ul style="list-style-type: none"> • Collectieven • Coöperatie (12) • Economische-ecologische joint ventures • Energie Compagnie 	Bestuurlijke instrumenten <ul style="list-style-type: none"> • Delegeren vergunningverlening aan wijkvergadering • Bestuurlijke herindeling
Organisatorische (kennis) ondersteuning	<ul style="list-style-type: none"> • Streekchap, steunpunt voor collectieven • Projectbureau (2) • De Veenkoepel, kennis en aanjaagcentrum • Koppelhuis • Programmabureau 	Financiering <ul style="list-style-type: none"> • Gebiedsexploitatie • Microkredieten • Revolvingfund • Fonds • Veenkrediet • Investeringsfonds
Proces (bege-)leiding	<ul style="list-style-type: none"> • Matchmaker • Veendates • Moderator • Gebiedsregisseur • Gebiedsmakelaar • Kwartiermaker (2) • Koppelaar 	Ruimtelijke instrumenten <ul style="list-style-type: none"> • Structuurvisie • Scenario's • Geo Politiek logo • Ruimtelijke visie • Bevriezing woningcontingenten
Afspraken uitvoering	<ul style="list-style-type: none"> • Streekdeals • Programma (4) • Wijkcontracten • Roadmap Agroclusters Veenkoloniën • Convenant • Pilotprojecten 	Overleg, afstemming en besluitvorming <ul style="list-style-type: none"> • Discussieplatform gemeente • Wijkvergadering • Intercommunaal forum • Dorpsraden • Bilateraal, sectoraal overleg • Dorpscommissie
Communicatie	<ul style="list-style-type: none"> • Publiciteitscampagne • Rondreizende kermis • Veen rollenspel • Bijeenkomsten • Sociale media (2) • Regio soap • Online polls • Website • Weblog • Internet • Veen game • Lespakket basisschool 	Juridische instrumenten <ul style="list-style-type: none"> • Minimaliseren planologische belemmeringen • Verruimen mogelijkheden bestemmingsplan • Strechzones, plekken met tijdelijke 'regelvrijheid' • Afschaffen bestemmingsplan • Recht van opstrek voor energie-erven • Visie-vergunning i.p.v. bestemmingsplan • Veenwet
Voorbeelden	<ul style="list-style-type: none"> • Ideeënboek • Bouwstenen (2) • Voorbeeldproject (2) • Excursies naar voorbeelden 	Monitoring/meten <ul style="list-style-type: none"> • Bruto Regionaal Product • Regionale Geluksfactor
In kaart brengen, verzamelen en ontsluiten van ideeën/initiatieven/activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> • Interactieve ideeënkaart • Digitale initiatievenkaart (2) • Initiatieven platform • Interactieve website (2) • Digitaal huis van de regio • Prijsvraag voor burgers • Thema-Veenmarkten voor partners uit de regio • Online werkplaats • Veenboek (à la Facebook) 	Specifieke instrumenten <ul style="list-style-type: none"> • Effecten Arena (inzicht in belangen, kosten en baten) • Vastgoedmaps (optimaliseert uw vastgoedportefeuille) • Voorkeursmeting (inspraak meetbaar) • Prioriteitsmeting (ambities en haalbaarheid in beeld) • Huizenbank (opkopen, doorverkopen huizen)
Idee/initiatief ontwikkeling	<ul style="list-style-type: none"> • Businesscase uitwerken • Cursus creatief denken • Tools voor competentie-ontwikkeling en trainingen • Experimenten proefgewassen • Testlab nieuw landbouwsysteem 	

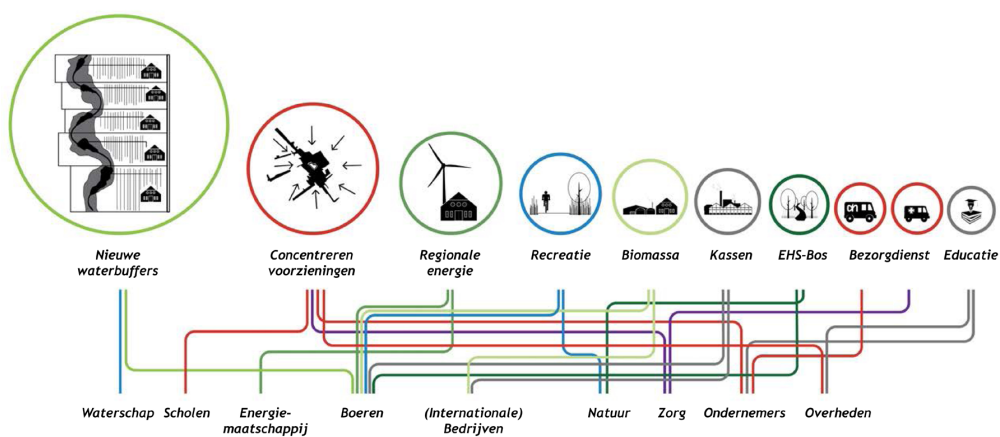
Tabel 2.4 Instrumenten genoemd in de inzendingen

Actoren en rollen in de methodiek

Verschillende instrumenten zijn laagdrempelig en zouden meteen kunnen worden toegepast, zoals een website of bijeenkomsten. In sommige gevallen zijn deze al gebruikt bij het maken van de inzending, zoals het benutten van Facebook en Twitter door de teams van *Ondermeikoar* en *SoulifeWolf*. Andere instrumenten, zoals bestuurlijke herindeling, het oprichten van het Intercommunaal Forum of het instellen van een Veenwet zijn ingrijpender en zullen veel meer tijd in beslag nemen. Voor een aantal specifieke instrumenten geldt dat de inzending wel de naam en functie ervan benoemt, maar ze nog verder uitgewerkt moeten worden voordat ze toegepast kunnen worden. Voorbeelden hiervan zijn de Regionale Geluksfactor, de Voorkeursmeting en de Visie-vergunning. Deze instrumenten winnen hierdoor niet aan overtuigingskracht.

Voor een goede 'weldoordachte werkwijze om een bepaald doel te bereiken' is het van belang een schets te geven van de (betrokken) actoren en hun (beoogde) rol in de werkwijze. Tabel 2.5 geeft een overzicht van de actoren die genoemd worden in de inzendingen.

Burgers worden het meest genoemd als actor in de beschreven methodiek; 26 inzendingen beschrijven voor hen een rol. Vrijwel al deze inzendingen verwachten een zeer actieve rol van de burger als initiatiefnemer, ideeënleverancier of lid van een coöperatie, collectief of netwerk. Ook van boeren en andere ondernemers wordt een dergelijke actieve inbreng verwacht, ze worden genoemd als actor in resp. 25 en 22 inzendingen. Veel inzendingen beschrijven een rijkdom aan ideeën en initiatieven die leven bij de burgers, boeren en ondernemers. Er wordt in die context ook verwezen naar de ondernemers- en pioniersmentaliteit van de Veenkoloniën. Onduidelijk blijft welk deel of percentage van de burgers van de Veenkoloniën geacht wordt actief te zijn of te worden, wil de methodiek succesvol zijn. Noch is er een analyse gemaakt hoe groot het animo is onder burgers om te participeren, of zij daartoe capaciteit hebben en op welke manieren ze dat eventueel zouden willen.

Figuur 2.7 Programma en actoren uit de inzending Groene Coöperatie

	burgers	boeren	ondernemers	instellingen e.d.	investeerd	gemeenten	provincie	waterschap	rijk	eigen team
7Sprong										
Aan tafel!										
Boeren, Burgers en Buitenlui										
Coöp. de Veenunie										
De Beste-bal-theorie										
De Projectenfabriek										
De Veenkoloniën met elkaar verbonden										
Drenthe Groningen Drenthe										
Eat your view										
EcoCircles										
Geluk in de Comfortscoop										
Groene Coöperatie										
Kolonisten gezocht										
Maak samen meer van je land										
Made in de Veenkoloniën										
Nait soezen moar doun										
Nemo Solus satis sapit										
Ondermekoar										
Onze Machine										
Ruimte										
Samen Pionieren										
Soulife Wolf										
Springfields										
Tussentijd										
Van onder OPwaarderen										
VeenDynamiek										
Veenkoloniale Ontwikkelings Coöperatie										
Veennet										
Verborgten kracht – Veenkoloniën 3.0										
Vliegwiel										
Vrijland										
Wat weet een boer van saffraan										
Werschrift Veenkoloniën										
Weten, voelen, willen										
Wij kunnen het zelf										
wRO - wij Regelen Onderling										

Tabel 2.5 Actoren in de methodiek, benoemd in de inzending

Elf inzendingen beschrijven een rol voor andere instellingen of organisaties als woningbouwcorporatie, kennisinstellingen, LTO of Agrarische Natuurvereniging. Hun (potentiële) rol varieert, van initiatiefnemer of lid tot ondersteunend met kennis en expertise. De rol van investeerders, genoemd in vier inzendingen, is het verlenen van (micro)krediet, het steunen van of deelnemen aan projecten en activiteiten.

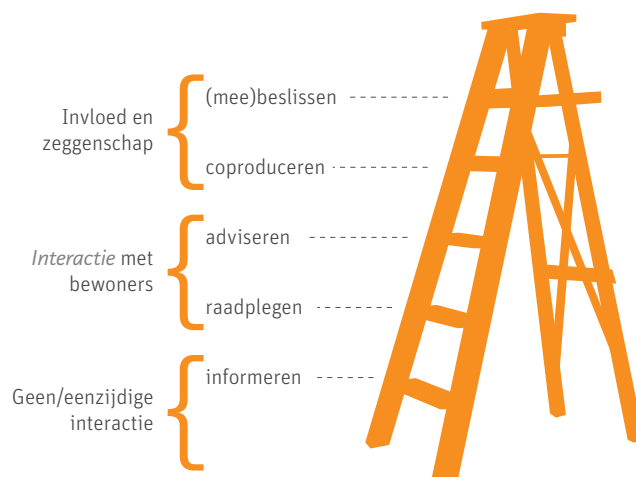

De overheid (gemeenten, provincies, waterschap, het rijk) en haar rol komt minder aan de orde in de uitwerking van de methodiek. Drieëntwintig inzendingen benoemen een rol voor gemeenten. Deze rol varieert: initiatiefnemer of lid van een coöperatie, facilitator van de methodiek, (mede)financier van ontwikkelingen, of het wegnemen van planologische belemmeringen. Ook de rol van de provincie, genoemd in 17 inzendingen, kent deze variatie. De beoogde rol voor het waterschap, genoemd in 9 inzendingen, is lid of deelnemer. De rol voor het rijk krijgt maar beperkt aandacht in de inzendingen, slechts in vijf inzendingen wordt deze genoemd. Het rijk krijgt een rol gericht op het mogelijk maken of faciliteren van ontwikkelingen, bijvoorbeeld door het wegnemen van planologische belemmeringen of het opstellen van een Veenwet. Twee inzendingen beschrijven een rol voor het rijk als initiatiefnemer of lid van een coöperatie.

De rol van het eigen team komt in negen inzendingen aan de orde en richt zich op een rol in de (ondersteuning van de) organisatie of mede initiatiefnemer. De rol van de ontwerper of het ontwerp in de methodiek wordt in vier inzendingen specifiek genoemd. In *Aan tafel!* en *De Beste-bal-theorie* krijgt de ontwerper een dienstverlenende rol, ter ondersteuning van het proces. *Boeren, burgers, buitenlui* en wRO pleiten beide voor een strategische rol van het ontwerp in de methodiek.

Zoals hierboven beschreven, krijgen burgers, boeren en ondernemers een actieve rol in het merendeel van de inzendingen. Naast de beoogde rol is ook gekeken naar de (beoogde) participatie van de bevolking. Het puzzelstukje 'bevolking' en onderdeel B van de opgave: "*Ga uit van de verhalen en ervaringen van de bewoners en gebruikers. Betrek deze nadrukkelijk in de ontwikkeling van de methodiek*"¹⁶, agenderen dit onderwerp nadrukkelijk in deze prijsvraag.

Voor het maken van dit overzicht is gebruik gemaakt van een indeling naar de mate van participatie, die kan variëren van informeren, raadplegen, adviseren en coproduceren tot meebeslissen¹⁷. Deze indeling is een vertaling van de zogenoemde 'Arnsteinladder'¹⁸ naar de Nederlandse situatie. De treden op de ladder kunnen in drie groepen gedeeld worden: geen of eenzijdige communicatie (informeren); interactie met bewoners (raadplegen, adviseren), bewoners hebben invloed en zeggenschap (coproduceren, meebeslissen).

Participatie van de bevolking

Figuur 2.8 Participatieladder

¹⁶) P. 16 van de prijsvraagbrochure.

¹⁷) Bijvoorbeeld: Pröpfer, I (2009). *De aanpak van Interactief beleid: elke situatie is anders*, Coutinho, Bussum.

¹⁸) Arnstein, S. R. (1969). *A Ladder of Citizen Participation*, JAIP, Vol. 35, No. 4, pp. 216-224.

Tabel 2.6 geeft per inzending de betrokkenheid en rol van de bevolking (participatie) bij de totstandkoming van de inzending. Daarnaast schetsen veel inzendingen de mate van participatie in hun methodiek en uitwerking daarvan. Dit is weergegeven in de tweede kolom in het overzicht.

De vraag om de bevolking te betrekken, is breed opgepakt. Vijftien inzendingen geven aan hoe burgers, boeren en ondernemers betrokken zijn geweest bij de ontwikkeling van de inzending. Alle inzendingen gaan in op de mate van participatie die zij voor ogen hebben in hun methodiek. Vijfentwintig inzendingen schetsen een methodiek waarin de bevolking zeggenschap en invloed heeft, coproduceren of meebeslissen.

De betrokkenheid van de bevolking bij het maken van de inzending is vooral tot stand gekomen door gesprekken en interviews. Ten behoeve van de inzending *Maak samen meer van je land* is een bijeenkomst georganiseerd met een presentatie over de kansen van de biobased economy. Twee inzendingen (*Ondermekoar*, *Soulifewolf*) hebben de door hen aangemaakte Facebook en Twitter accounts gebruikt voor interactie met de bevolking tijdens het maken van de inzending. *Ondermekoar* is daarbij het verst gegaan, door vragen en korte enquêtes op Facebook uit te zetten om te komen tot gemeenschappelijke idee- en besluitvorming (een vorm van 'crowdsourcing').

motto	Participatie bij maken van de inzending	Participatie perspectief
Ondermekoar	coproduceren	coproduceren
Coop de Veenunie	raadplegen	coproduceren
De Veenkoloniën met elkaar verbonden	raadplegen	coproduceren
Drenthe Groningen Drenthe	raadplegen	meebeslissen
Nait soezen moar doun	raadplegen	coproduceren
Samen Pionieren	raadplegen	coproduceren
Soulifewolf	raadplegen	coproduceren
Veenkoloniale ontwikkelingscoöperatie (VOC)	raadplegen	coproduceren
Veennet	raadplegen	coproduceren
Wij kunnen het zelf - Brinta	raadplegen	coproduceren
7sprong		coproduceren/meebeslissen
Aan tafel		coproduceren
Boeren, burgers en buitenlui		coproduceren
De projectenfabriek		coproduceren
Groene coöperatie		coproduceren
Kolonisten gezocht		raadplegen/meebeslissen
Nemo solus satis sapit		adviseren/coproduceren
Onze machine		raadplegen/coproduceren
Tussentijd		coproduceren
Veendynamiek		coproduceren
Vliegwiel		meebeslissen
Wat weet een boer van saffraan		coproduceren
Werkschrift Veenkoloniën		coproduceren
Weten, voelen, willen		coproduceren
wRO		coproduceren
Eat your view	adviseren	adviseren
Maak samen meer van je land	raadplegen	raadplegen
Vrijland	raadplegen	raadplegen
Ruimte	raadplegen	raadplegen
De beste-bal-theorie		raadplegen
Geluk in de comfortscope		raadplegen/ adviseren
Van onder opwaarderen		raadplegen
Verborgene kracht - Veenkoloniën 3.0	raadplegen	informer
Ecocircles		informer
Made in de Veenkoloniën		informer
Springfields		informer/raadplegen

Geen of eenzijdige communicatie*

Interactie met bewoners

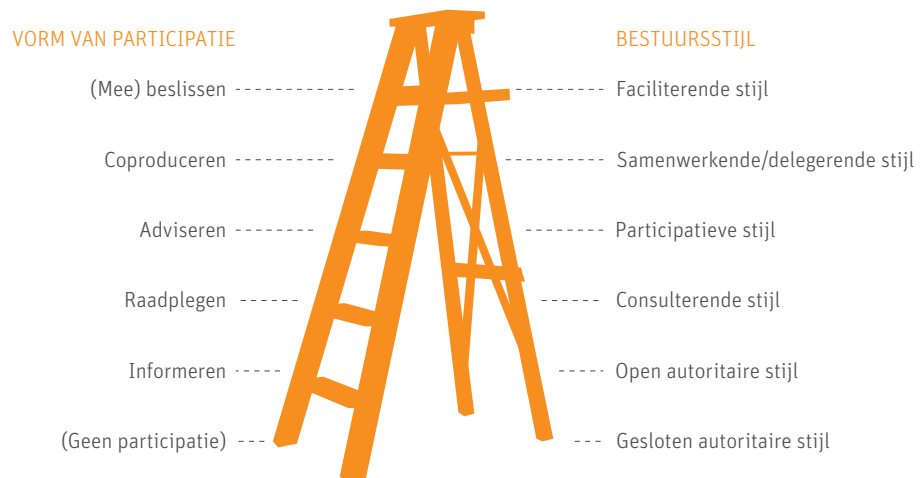
Invloed en zeggenschap bewoners

*de inzendingen die niets beschreven hebben over de betrokkenheid van de bevolking bij de tot standkoming van hun inzending zijn wit gelaten in de eerste kolom.

Tabel 2.6 Mate van participatie

De inzenders geven hiermee (indirect) ook een andere rol voor de overheid aan. Zij zal op een andere manier moeten samenwerken met burgers en ondernemers en (een deel van) haar invloed en zeggenschap met hen moeten delen. Arnstein waarschuwde in 1969 al dat participatie zonder herverdeling van de macht een leeg en frustrerend proces is¹⁹. Zoals eerder aangegeven onder 'Actoren en rollen in de methodiek' gaan de inzendingen vooral in op de (nieuwe) beoogde rollen van burgers en ondernemers en niet op de bijbehorende (veranderende) rol van de overheid. Om aan te geven waar het om kan gaan, zijn hieronder bestuursstijlen weergegeven die passen bij de verschillen vormen of mate van participatie, zoals deze zijn uitgewerkt in het boek 'De aanpak van Interactief beleid: elke situatie is anders' van Pröpper²⁰.

Figuur 2.9 Vorm van participatie en bijpassende bestuursstijl

Doel en/of beoogd resultaat van de methodiek

Het nalopen van het doel of beoogd resultaat van de methodieken voor duurzame waardecreatie leidt tot een bonte verzameling. Sommige inzendingen geven een abstract en andere een operationeel of praktisch doel voor de methodiek weer. De doelen en beoogde uitkomsten zijn geclusterd en staan weergegeven in onderstaand overzicht. De verschillende subkopjes geven de brede variatie aan doelen/beoogde resultaten aan die in de inzendingen terug vinden is.

19) Arnstein, S. R. (1969). *A Ladder of Citizen Participation*, JAIP, Vol. 35, No. 4, pp. 216-224.

20) Pröpper, I (2009). *De aanpak van Interactief beleid: elke situatie is anders*, Coutinho, Bussum.

Verbinding mens en omgeving

Leefbaarheid

Samenwerken

Faciliteren/ondersteunen ontwikkeling door bevolking

Ontwikkeling van de Veenkoloniën

Ontwikkeling sector(en)

Dynamiek/ beweging creëren

motto	Doel/Beoogde uitkomst methodiek
Soulife Wolf	Mensen, dieren en ecosystemen in Nederland weer met elkaar verbinden.
Werkschrift Veenkoloniën	Symbiose tussen de gemeenschappen en de omringende ruimte herstellen.
7Sprong	Comfortabel leven met minder middelen, minder mensen, minder overheid, minder plannen.
Made in de Veenkoloniën	Het versterken van economische zekerheid en veilige leefomgeving.
Weten, voelen, willen	Vitalisering van de Veenkoloniën door het herwaarderen van eerdere ervaringen en het opdoen van nieuwe ervaringen.
Wij kunnen het zelf	Richting een nieuwe balans in de Veenkoloniën.
Coöp. de Veenunie	Nieuwe vormen van samenwerken te bewerkstelligen tussen boeren, bedrijven, burgers en bestuurders, die bereid zijn tijd of geld te investeren in de Veenkoloniën.
De Beste-bal-theorie	Samen keuzes maken om de juiste plannen te realiseren, samen kiezen voor uitvoeren en samen aan de slag.
Nemo Solus satis sapit	Versterken van de leefbaarheid door een constructieve samenwerking tussen alle partners uit de regio.
Vrijland	Kansen scheppen én grijpen, gezamenlijke perspectieven ontwikkelen om om te gaan met krimp en robuuste duurzame leefbaarheid te garanderen.
Aan tafel!	Inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties geven van idee tot uitvoering vorm aan hun eigen gebied.
Boeren, Burgers en Buitenlui	Transformatieproces gedragen en uitgevoerd door de Veenkolonialen zelf richting een regionale comfortzone.
De Projectenfabriek	Wensen uit de regio verder brengen.
Geluk in de Comfortscoop	De Comfortscoop wil in allerlei vormen op tafel liggen en daar gebruikt worden om mensen te ontmoeten en in samenwerking nieuwe ontwikkelingen in de Veenkoloniën in gang te zetten.
Kolonisten gezocht	Ondernemers en gemeenschappen activeren, en opnieuw dichterbij de pioniersmentaliteit brengen.
Nait soezen moar doun	De overheid is niet langer bedenker en uitvoerder van plannen, maar de bevolking zelf.
Ondermekoar	Gereedschap bieden om het creatieve en inventieve vermogen van mensen uit het gebied bloot te leggen en het in te zetten voor hun eigen leefomgeving.
Samen Pionieren	Bewoners zelf hun toekomst te laten bouwen en hen daarbij te helpen.
Vliegwiel	Het traagheidsmoment overwinnen om lokale wensen te voorzien van inspiratie en om de potenties van de regio tot bloei te laten komen.
wRO - wij Regelen Onderling	Samen met en voor de inwoners opereren vanuit de samenleving. Niets ontwerpen, niets opleggen, wél stimuleren en begeleiden.
De Veenkoloniën met elkaar verbonden	Een geleidelijke overgang naar een flexibele toekomst via kleine ingrepen waarin het landschap op elk moment als eindproduct gezien kan worden.
Drenthe Groningen Drenthe	Een overkoepelende benadering voor verschillende plannen en projecten, gericht op versterking van de kwaliteit van het gebied en zorgvuldige inpassing van nieuwe ontwikkelingen.
Groene Coöperatie	Omzetten van private en publieke initiatieven naar een regionaal faciliterende coöperatie met synergie voor een kwalitatief landschappelijk inrichting.
Veenet	De Veenkoloniën helpen evalueren tot een vitale en weerbare regio.
Verborgten kracht – Veenkoloniën 3.0	Verbinden van het regionale en lokale schaalniveau gezien vanuit de Veenkoloniën als één geheel.
Eat your view	Duurzame landbouw toekomst; transformeren naar een 'gesloten systeem in een open economie'.
EcoCircles	Creëren van economische/ecologische joint ventures in de Veenkoloniën: aanleg van EcoCircles waarin waterbuffers gecombineerd worden met wonen / werken / recreëren / voorzieningen.
Maak samen meer van je land	Samen met de bevolking nieuwe kansen voor de landbouwsector gebaseerd op biobased economy concepten bekijken en tot ontwikkeling brengen.
Springfields	Een impuls in landbouw, industrie, werkgelegenheid en leefbaarheid.
Wat weet een boer van saffraan	Het boerenerf, als motor van de comfortzone, op gang brengen.
Onze Machine	De kans op succesvolle ontwikkelingen in de Veenkoloniën vergroten en realistischer maken.
Ruimte	Innovatie op gang brengen en succesvol op allerlei terreinen doorvoeren.
Tussentijd	Ontwikkelingen op gang brengen.
Van onder OPwaarderen	Een radicale ommezwaai, met behoud van eigenheid en waarden.
VeenDynamiek	Vanuit het individu een nieuwe dynamiek in gang te zetten.
Veenkoloniale Ontwikkelings Coöperatie	Bereiken van een omslag in het denken en doen van actoren in een regio.

Tabel 2.7 Overzicht doelen/ beoogde uitkomsten methodiek van de inzendingen

Naar een goed proces voor duurzame waardecreatie

Inhoud

Openheid

Bescherming van belangen

In de opgave van de prijsvraag wordt het doel voor de methodiek in abstracte vorm gegeven: *‘Ontwikkel een methodiek voor duurzame waardecreatie om te komen tot regionale comfortzones’*. De inzenders hebben het concept regionale comfortzones niet of nauwelijks opgepakt in de uitwerking van het doel of resultaat van de methodiek. De doelen of beoogde uitkomsten van de inzendingen variëren van abstract en waardegeoriënteerd, bijvoorbeeld *‘symbiose tussen de gemeenschappen en de omliggende ruimte herstellen’* (Werkschrift Veenkoloniën), tot concreet en operationeel, bijvoorbeeld *‘samen met de bevolking nieuwe kansen voor de landbouwsector gebaseerd op biobased economy concepten bekijken en tot ontwikkeling brengen’* (Maak samen meer van je land). Het laat de breedte zien waarmee de vraag naar een methodiek is opgepakt door de inzenders.

De methodieken voor duurzame waardecreatie zijn op vijf punten geanalyseerd en naast elkaar gelegd. Hiermee zijn de methodieken uit de inzendingen uiteengelegd, maar is nog niet gezegd of de methodieken ook voldoende in zich hebben om de beoogde duurzame waardecreatie tot stand te brengen. Om te komen tot een ‘goed’ proces moet een procesontwerp aan een aantal voorwaarden voldoen. In de publicatie van De Bruin et al. over projectmanagement²¹ worden vier voorwaarden genoemd die nodig zijn om te komen tot een goed proces: inhoud, openheid, bescherming van belangen en voortgang. Hieronder worden deze voorwaarden kort besproken in relatie tot de inzendingen.

Een goed proces heeft voldoende en goede inhoud nodig om goede beslissingen te kunnen nemen en onjuiste of armoedige besluiten te voorkomen. De methodieken van de drie winnende inzendingen (*Samen Pionieren*, *7Sprong*, *Veennet*) bevatten naast procesmatige ook inhoudelijke onderdelen, net als twaalf andere inzendingen. In negen inzendingen wordt bij de methodiek een accent gelegd op inhoudelijke of ruimtelijke componenten maar blijft de proceskant onderbelicht. Dertien inzendingen leggen het accent andersom en kennen geen of slechts beperkte inhoudelijke componenten.

Openheid gaat in op de open houding van de initiatiefnemer en de wil van deze initiatiefnemer om andere partijen in de gelegenheid te stellen om de besluitvorming mede richting te geven. Het in de inzendingen geschetste perspectief van invloed en zeggenschap voor de bevolking laat zien wat de inzendingen hier voor ogen hebben. Uiteindelijk geldt dat *‘the proof of the pudding is in the eating’*; in het daadwerkelijke proces zal de invloed op de besluitvorming tot uiting moeten komen, en daarmee of er voldoende openheid in het proces is gewaarborgd. Genoemde instrumenten in de inzendingen die hier de voorwaarden voor kunnen scheppen, zijn: coöperatie, collectieven, streekdeal, wijkcontract, roadmap, programma, convenant en het delegeren van bevoegdheden naar (nieuwe) overlegverbanden als dorpscommissies, dorpsraden, wijkvergadering. Wanneer het proces wordt opgestart, zullen partijen gezamenlijk tot besluiten en afspraken moeten komen.

Bij deze randvoorwaarde gaat het er om dat deelnemende partijen in een proces in voldoende mate hun eigen belangen kunnen beschermen en realiseren. Een goed procesontwerp moet hiervoor voldoende ruimte bieden, alleen zo kan het proces een veilige omgeving bieden. In de vormgeving van de definitieve afspraken (bijvoorbeeld in een convenant, statuten van een coöperatieve vereniging, voorwaarden voor een programma, gedelegeerde bevoegdheden) zal dit een plek moeten krijgen. Maar het vertrouwen zal vooral ook opgebouwd moeten worden in de onderlinge relaties binnen de samenwerking.

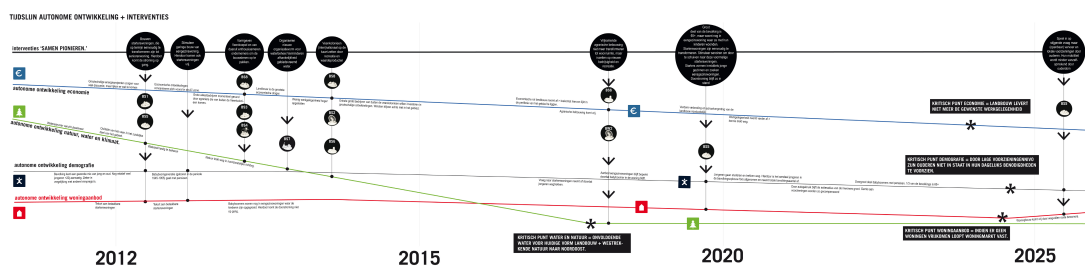

Voortgang

Een aantal inzendingen stelt maatregelen voor die de aantrekkelijkheid van deelname kunnen vergroten. Dit zijn maatregelen die (beleidsmatig) ruimte creëren voor initiatiefnemers om hun ideeën te realiseren en het voor hen aantrekkelijk te maken om te participeren in het proces. Het kan gaan bijvoorbeeld om het sluiten van streekdeals (*7Sprong*), het aanwijzen van plekken met regelvrijheid (*Tussentijd*), het minimaliseren van planologische belemmeringen (*Made in de Veenkoloniën*), het verruimen van mogelijkheden in het bestemmingsplan (*Nait soezen maor down*), het afschaffen van het bestemmingsplan (Vrijland), of het introduceren van een visievergunning (*wij Regelen Onderling - wRO*).

Bij voortgang gaat het om tempo in het proces, opdat het niet verzandt in eindeloos overleg zonder besluitvorming en resultaat. Hieraan is vrijwel geen aandacht gegeven in de inzendingen, alleen de winnaar Samen Pionieren geeft een aantal heldere tijdslijnen die het benodigde tempo aangeven. Deze tijdslijnen laten zien wat er gebeurt als er niets gedaan wordt in de Veenkoloniën. Hierdoor ontstaat urgentiebesef en is het helder wanneer 'het te laat is'. Het is een inzichtelijk middel wat de benodigde voortgang in het proces aangeeft.

Figuur 2.10 Tijdslijnen uit de inzending Samen Pionieren

De inzendingen voor de 9^e Eo Wijersprijsvraag leveren een aantal interessante en goede ideeën op voor het proces in de Veenkoloniën.

Met name de winnaars hebben verschillende elementen in zich die aansluiten bij de boven beschreven randvoorwaarden voor een proces. Hiermee heeft de ideeënfase van de 9^e Eo Wijersprijsvraag een rijke oogst opgeleverd wat betreft de vraag naar een 'methodiek voor duurzame waardecreatie'. Een goed proces is echter geen vanzelfsprekendheid. Regelmatig ontstaan misverstanden en conflicten en hieraan lijken de inzendingen voorbij te gaan. Een goede analyse van de benodigde partijen, hun belangen, machtsmiddelen en opvattingen is nodig als basis voor een procesontwerp en om zicht te krijgen op potentiële conflicten. Geen van de inzendingen laat een dergelijke analyse zien. De inzendingen gaan ook niet in op potentiële problemen en conflicten die aan de orde kunnen komen of hoe hier mee om te gaan. De inzendingen gaan vooral in op de positieve kanten, de kansen en mogelijkheden van het opstarten van een proces in de regio.

Energietransitie en Energie

In deze paragraaf wordt de uitwerking van het thema energie in de inzendingen geanalyseerd en geïllustreerd met een aantal voorbeelden. Zoals aangegeven in het begin van dit hoofdstuk, is gekozen om één van de inhoudelijke thema's in de prijsvraagopgave nader te analyseren als onderdeel van de plananalyse: energie.

De opgave van energietransitie richt zich op de overgang naar meer hernieuwbare energieopwekking en efficiënter energiegebruik. De belangrijkste redenen voor brede agendering van energietransitie zijn de verwachte uitputting van fossiele brandstoffen en de toename van CO₂ in de atmosfeer door het verbranden ervan. Daarbij komt dat de voorraden fossiele brandstoffen in een beperkt aantal landen zijn geconcentreerd, die daarmee over de levering en de prijs kunnen beschikken. Hernieuwbare energie kan daarentegen nationaal/regionaal/lokaal worden opgewekt waardoor de afhankelijkheid van derden voor de energielevering en de prijs die voor energie betaald moet worden sterk kunnen verminderen.

Energievraag,
-opbrengst en -vorm:

Componenten van het
energiesysteem:

Energiemix:

In het achtergronddocument bij de prijsvraagopgave²² wordt gevraagd om een gedragen en integrale aanpak rond dit thema: “*De opgave vanuit energietransitie ligt erin om aan te sluiten bij de relevante thema’s in de Veenkoloniën om zo tot oplossingen te komen die tot meerwaarde leiden en vanuit het gebied zelf worden opgepakt.*” Er wordt hierin ook een voorzet gedaan voor de vele soorten hernieuwbare energie die inzenders zouden kunnen inzetten in de Veenkoloniën. Daarnaast wordt geopperd dat energietransitie een nieuw besparings- en verdienmodel voor het gebied kan zijn. In de voorbereidingsfase (zie ook pagina 35) is de combinatie met landbouw aan de orde geweest, door het stimuleren van een zogeheten biobased economy. Producten van een biobased economy kunnen het best eerst voor hoogwaardige toepassingen gebruikt worden en pas in latere instantie voor energie. Desalniettemin kan een ontwikkelde biobased economy een bijdrage leveren aan zowel het verdienend vermogen in de regio als een verduurzaming van de energiehuishouding.

Bij de analyse van het thema energie in de inzendingen is gekeken naar de aspecten die van belang zijn voor een goede regionale energievoorziening. Deze aspecten zijn ontleend aan verschillende recente (wetenschappelijke) publicaties over energiebewust plannen en ontwerpen op regionale schaal (ook wel ‘energy-conscious landscape planning and design’, ‘second-law thinking’ of ‘Low-Ex’ genoemd) die hun onderbouwing aan de thermodynamica en systeemwetenschap ontleen²³:

- 1 Geeft de inzending een analyse van de energievraag in het gebied, zowel kwantitatief als kwalitatief in verschillende vormen van energie: elektriciteit, warmte, gas en overig (b.v. voor transport)?;
- 2 Doet de inzending voorstellen voor energiebesparing, -opwekking, -distributie en -opslag, die in samenhang met elkaar van belang zijn voor een regionaal energiesysteem?;
- 3 Welke mix van energiebronnen wordt voorgesteld in de inzending? Voor een betrouwbare energielevering is het belangrijk dat naar een evenwichtige mix wordt gestreefd.

Daarnaast is per inzending bekeken of de voorgestelde interventies voor energie ruimtelijk of procesmatig van aard zijn en hoe deze voorstellen denken bij te dragen aan acceptatie van duurzame energie. Tot slot is gekeken hoe de voorgestelde interventies ten behoeve van de regionale energievoorziening gekoppeld zijn aan landbouw, water, evt. andere sectoren en de landschappelijke kwaliteiten van de Veenkoloniën. Een overzicht van de energie-uitwerking van alle inzendingen is te vinden in de tabellen in bijlage 2.

22) Achtergronddocument, download www.eowijers.nl d.d. 24 mei 2012.

23) Noorman, K.J. en G. de Roo (eds.) (2011). *Energielandschappen, de 3de generatie – over regionale kansen op het raakvlak van energie en ruimte*, Assen. Stremke, S., A. van de Dobbelsesteen and J. Koh (2011). Exergy landscapes: Exploration of second-law thinking towards sustainable landscape design. In: *International Journal of Exergy*, 8, 148–174. Stremke, S. en J. Koh (2011). Integration of ecological and thermodynamic concepts in the design of sustainable energy landscapes. In: *Landscape Journal*, 30, 194–213. Dobbelsesteen, A. V. D., S. Broersma en S. Stremke (2011). Energy potential mapping for energy-producing neighborhoods. In: *International Journal of Sustainable Building Technology and Urban Development*, 2, 170–176. Laughton, M. (2009). Variable renewables and the grid: An overview, in: G. Boyle (Ed.) *Renewable Electricity and the Grid*, pp. 1–27, London: Earthscan. Stremke, S., J. Koh, C.T. Neven en A. Boekel (2012). Integrated visions (part II): Envisioning Sustainable Energy Landscapes. In: *European Planning Studies* 20, 4, 609 - 626.

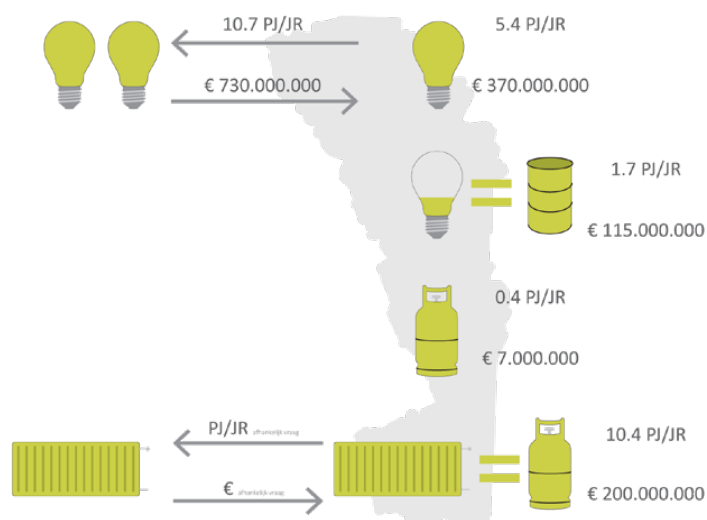
Regionale energie voorziening Energievraag, -opbrengst en -vorm

Van de 36 inzendingen zijn er vijf die (enigszins) ingaan op energievrage en energieopbrengst in de Veenkoloniën:

- *Verborgen Kracht – Veenkoloniën 3.0* heeft het meest precies de energievrage van de regio in beeld gebracht, zowel kwantitatief als kwalitatief: de vrage naar de verschillende vormen van energie. De uitwerking laat zien dat aan de energievrage voldaan wordt en de regio daarmee zelfvoorzienend wordt (zie figuur 2.11).
- *Springfields* is schematisch met de energievrage en opbrengst omgegaan. Twee taartdiagrammen laten de verhouding zien waarin energiebronnen in 2010 en 2020 voorkomen. Het is niet duidelijk of deze diagrammen de Veenkoloniën en hun inzending betreffen, of dat deze diagrammen algemeen voor Nederland gelden.
- In *Werkchrift Veenkoloniën* is de energievrage per huishouden uiteengelegd in vormen van energie en gekwantificeerd in geld. Voor een aantal oplossingen die deze inzending biedt, is berekend hoeveel energie het oplevert.
- *Drenthe Groningen Drenthe* vermeldt de landelijke doelstellingen voor duurzame energie, maar de inzending beperkt zich tot de opmerking dat de Veenkoloniën daar 'een bijdrage' aan kunnen leveren. In deze inzending wordt niet berekend in hoeverre aan de regionale energievrage wordt voldaan.
- In de inzending *Wat weet een boer van saffraan* is de regionale energievrage niet in beeld gebracht. Wel is voor een aantal van de oplossingen berekend wat het qua energie op kan leveren.

In de overige 31 inzendingen is de energievrage en -opbrengst, nu en/of in de toekomst, niet in beeld gebracht.

Figuur 2.11 Kwantitatieve en kwalitatieve analyse van de energievrage en opbrengsten in de inzending *Verborgen Kracht - Veenkoloniën 3.0*

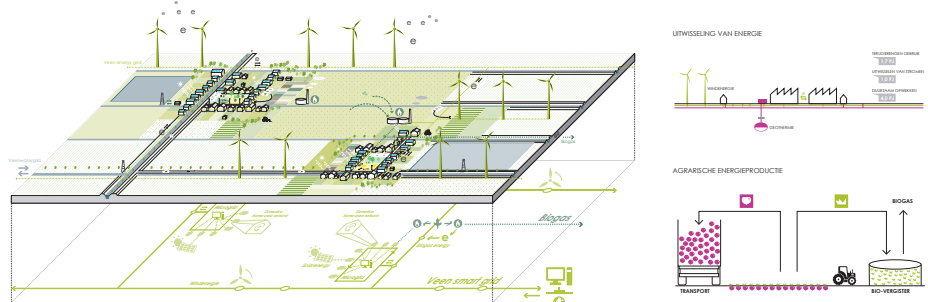
Energieopwekking (elektriciteit, warmte, gas of overig) komt veelvuldig in de inzendingen aan de orde. De vorm wordt overigens niet altijd expliciet benoemd, maar wanneer windturbines of zonnepanelen voorzien zijn, dan wordt elektriciteit opgewekt en geen gas of warmte. Elektriciteit is de vorm van energie die in de meeste inzendingen aan de orde komt. In mindere mate wordt aan warmte, gas en overige vormen van hernieuwbare energie gedacht.

Componenten van het energiesysteem (besparing, opwekking, distributie en opslag)

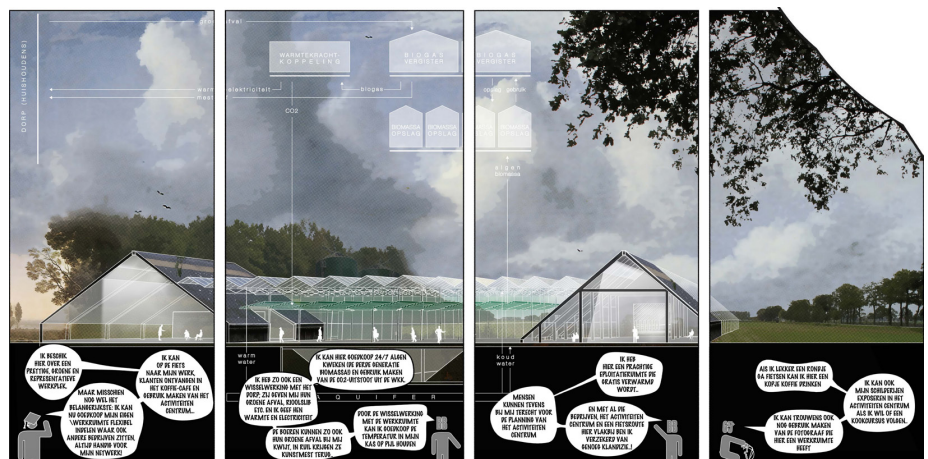
De mate van uitwerking van de genoemde vormen van energie verschilt behoorlijk tussen de inzendingen. In het ene geval worden elektriciteit, warmte, gas en/of een overige energievorm slechts genoemd, in het andere wordt ook duidelijk gemaakt uit welke bronnen deze worden opgewekt, via welke conversietechnologie, hoe de opgewekte energie van de bron bij de gebruiker komt, of er een vorm van opslagcapaciteit nodig is, hoe dit in het landschap gesitueerd en ingepast wordt en/of welke processtappen nodig zijn om dit te ontwikkelen.

In vijf inzendingen komen alle componenten van het energiesysteem aan de orde. De inzending *Verborgen Kracht – Veenkoloniën 3.0* verwerkt deze ook ruimtelijk tot een systeem op de regionale schaal. In *Eat your View* wordt in een kaartbeeld voor de regio een 'hoofdnet energie' uitgewerkt waarin ook reststromen verbonden worden en opslag is aangegeven. *Veennet* en *Boeren, Burgers, Buitenlui* zetten ieder een voorbeeld van een samenhangend systeem neer op (boven)lokale schaal (zie figuur 2.12 en figuur 2.13). In de inzending *Drenthe Groningen Drenthe* komen besparing, opwekking, distributie en opslag van energie aan de orde, maar zijn ze niet samenhangend ruimtelijk of procesmatig uitgewerkt. Een systematische aanpak van het energievraagstuk, waarin alle componenten van een energiesysteem in samenhang met elkaar zijn uitgewerkt, ontbreekt in bijna alle inzendingen, ook wanneer alle componenten van een energiesysteem aan de orde komen.

Figuur 2.12 Energiesysteem op bovenlokale schaal uit Veennet

Figuur 2.13 Energiesysteem op lokale schaal uit Boeren, Burgers en Buitenlui

Energiemix

Wanneer we de 4 componenten van het energiesysteem afzonderlijk bekijken in de inzendingen zien we dat:

- *Energie-besparing* in 15 inzendingen genoemd of uitgewerkt wordt. Voorstellen variëren van het hergebruiken van reststromen tot verminderen van vervoersbewegingen tot isolerende maatregelen in de bebouwde omgeving.
- In alle inzendingen op één na, één of meer vormen van *energie-opwekking* zijn genoemd en/of uitgewerkt (zie ook onder Energiemix).
- Aan een vorm van distributie in 15 inzendingen gedacht is. Vooral smart grids (bijvoorbeeld *Veennet*, *VOC*, *Drenthe Groningen Drenthe*, *Coop de Veenunie*) en warmtenetwerken (bijvoorbeeld *Verborgten Kracht - Veenkoloniën 3.0*, *Kolonisten gezocht en Werkschrift Veenkoloniën*) worden hiervoor gesuggereerd. In de inzendingen *Veennet* (zie afbeelding 2.12), *Boeren Burgers en Buitenlui* (zie afbeelding 2.13) en *Verborgten Kracht - Veenkoloniën 3.0* wordt de distributie van energie het meest systematisch en ruimtelijk uitgewerkt.
- In negen inzendingen een vorm van energie-*opslag* voorzien is. Dit is bijvoorbeeld in stuwmeren (voor elektrische energie) of in de zoutkoepels of lege aardgasvelden in het gebied (voor gas). Deze inzendingen erkennen daarmee een aantal van de in het gebied aanwezige potenties voor energie-opslag, maar relateren dat lang niet altijd aan een analyse van de energievraag of vormen van opwekking en distributie.

Negen inzendingen geven geen of maar één hernieuwbare energiebron. In de overige 27 inzendingen worden er twee of meer voorgesteld. Géén van de inzendingen kijkt bij het bepalen van de bronnen nadrukkelijk naar de energievraag of de leveringszekerheid. Eerder wordt gekeken naar (verwachtte) acceptatie van de energiebron, de potenties die de landbouw en het landschap bieden voor energie, en de mogelijkheden om verschillende hernieuwbare energiebronnen landschappelijk in te passen. Biomassa sluit daarop het beste aan volgens veel inzenders; waarschijnlijk komt deze energiebron daarom het meest voor in de inzendingen.

Biomassa is zoals gezegd de energiebron die het meest genoemd wordt in de inzendingen; 26 keer. Onder andere wordt energie gehaald uit algen, energiegewassen en groen uit landschapsbeheer. In 19 inzendingen wordt gebruik gemaakt van reststromen (restwarmte, groen uit landschapsbeheer, restproducten uit de landbouw en rioolslib). Windenergie is 21 keer genoemd of uitgewerkt. Het betreft grotere en kleinere turbines, 'windwokkels' en zelfs turbines geïntegreerd in een reuzenrad. In 17 inzendingen wordt iets met zonne-energie gedaan, waarvan in 2 gevallen specifiek zonneboilers worden genoemd. Geothermie is in 6 inzendingen opgenomen.

Aard van de energie-interventies: ruimtelijk of procesmatig

De analyse van de inzendingen op energievraag, *-opbrengst en -vorm, componenten van het energiesysteem en de energiemix* laat zien dat de meeste inzendingen op een of andere manier ingaan op regionale energievoorziening of duurzame energie. Het onderwerp is duidelijk serieus genomen door de inzenders. Uit nadere analyse van de plannen komt echter naar voren dat state-of-the-art kennis over energiebewust plannen en ontwerpen²⁴ nog niet breed en optimaal is toegepast in de ingezonden plannen. De meeste inzenders zijn niet scherp op het kwalitatief en kwantitatief analyseren van de energiebehoefte van de regio en wat hun energievoorstellen opleveren. Er wordt nog maar weinig bewust naar een gebalanceerde mix van energiebronnen gestreefd om in de nodige vormen van energie in de juiste verhoudingen te voorzien. Een enkele inzending stijgt er boven uit en is er in geslaagd om een energiesysteem te ontwikkelen op regionale of lokale schaal, waarin de toekomstige energievraag is geanalyseerd, een samenhang is gecreëerd tussen besparing, opwekking, distributie en opslag van energie en bewust is gestreefd naar een robuuste energiemix.

Het beperkt benutten van de state-of-the-art kennis op het gebied van energietransitie lijkt te worden bevestigd door de respons op de vragenlijst. Respondenten noemen een beperkt aantal gebruikte bronnen op het gebied van energie en energietransitie. Een reden hiervoor kan zijn dat nog niet alle deelnemers ervaring hebben met het plannen en ontwerpen voor duurzame energie. Of dat de tijd, energie en focus van de inzenders over meerdere onderwerpen verdeeld is bij het maken van de inzending. Energie was immers maar een onderdeel van de totale opgave voor de 9^e Eo Wijersprijsvraag.

De meeste inzendingen (21) adresseren het energievraagstuk in meer of mindere mate zowel procesmatig als ruimtelijk. Dit komt ongeveer overeen met de uitkomst uit de vragenlijst, waarin 57% van de respondenten aangaf dat deze hand in hand moeten gaan om het duurzame energievraagstuk op te lossen. Veertien inzendingen zijn vooral procesmatig ingestoken en geven nauwelijks een ruimtelijke uitwerking van de energie-opgave. Eén inzending, *Ecocircles*, is vooral ruimtelijk ingestoken en biedt geen procesmatige oplossingen.

Onder de procesmatige voorstellen bevinden zich veel collectieven en coöperaties. Ook wordt een aantal keer gesuggereerd dat wanneer voor windenergie wordt gekozen de bevolking moet kunnen participeren, om niet alleen overlast maar ook profijt van de turbines te hebben. In de biobased economy inzendingen en inzendingen waarin met reststromen wordt gewerkt, worden vaak samenwerkingsverbanden bedacht om de uitwisseling van stromen en opgewekte energie te organiseren (zie figuur 2.14). De inzendingen geven zo een range van mogelijkheden waarin energie gekoppeld wordt aan betrokkenheid van ondernemers en de bevolking; een koppeling van het puzzelstukje bevolking aan energie.

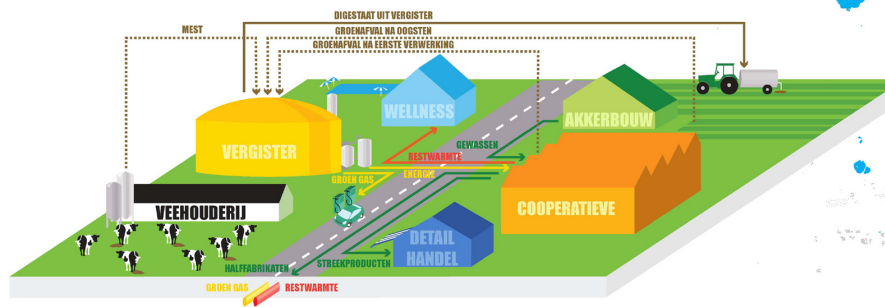
24) Bronnen en auteurs als:

- Hoorn, A. Van (2011). Energie vormt de ruimte. In: Dam, K. van en Maessen, P. Krimp, *energietransitie en ruimtelijke kwaliteit. Eo Wijers-prijsvraag 2011-2012. De inzendingen van de kandidaat-prijsvraagregio's*. Zutphen: Eo Wijers-stichting.
- Noorman, K. J. and Roo, G. de (Eds). 2011. *Energielandschappen - de 3de generatie; over regionale kansen op het raakvlak van energie en ruimte*. Assen: Provincie Drenthe en Rijksuniversiteit Groningen
- Broersma, S.; Fremouw, M.; Dobbelsteen, A. van den; Stremke, S.; Waal, R.M. de; Klap, K. (2011) *Duurzame energiebeelden voor de Veenkoloniën op basis van energiepotentiekartering en netwerkanalyses*. Delft: TU Delft
- Stremke S. 2010. *Designing Sustainable Energy Landscapes. Concepts, principles and procedures*. PhD thesis. Wageningen: Wageningen University

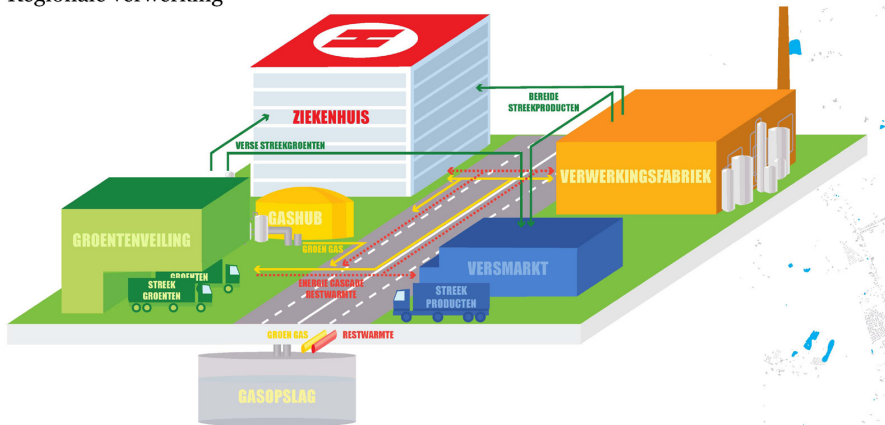
waren redelijk toegankelijke en voor de hand liggende bronnen daarvoor geweest, een aantal daarvan is ook aangeboden/aangeraden in de diverse prijsvraagdocumenten.

In de inzendingen met vooral ruimtelijke interventies wordt vaak een kaartbeeld gegeven waarin aangegeven wordt welke energiebron waar wordt benut (op alle drie de schaalniveaus). In vier gevallen wordt - al dan niet schematisch - een energiesysteem weergegeven (zie ook vorige paragraaf). Sfeerimpressies laten zien hoe het toekomstige landschap eruit kan komen te zien.

Lokale verwerking

Regionale verwerking

Figuur 2.14 Schematische weergave van mogelijke samenwerkingsverbanden in de inzending Eat your View

Energie in relatie tot andere thema's en opgaven

De inzendingen voor de 9^e Eo wijersprijsvraag brengen nieuwe perspectieven naar voren in het huidige energiedebat, met name door de vele procesmatige voorstellen die (ook) op het gebied van energie zijn gedaan. Het gaat bijvoorbeeld om participatie van de bevolking gericht op creëren van directe relaties tussen consumptie en productie, en om het vergroten van de acceptatie van duurzame energie. Vormen daarvan zijn energiecoöperaties waarbij burgers zelf en direct kunnen participeren in windenergieprojecten en plannen waarin burgers op een warmtenetwerk aangesloten worden dat gevoed wordt door restwarmte. Veel inzenders hebben daarbij of daarnaast geprobeerd om een alternatieve locatie of zelfs plan te ontwikkelen voor de huidige plannen voor windenergie in het gebied, die door - in ieder geval een deel van - de bevolking fel bekritiseerd worden.

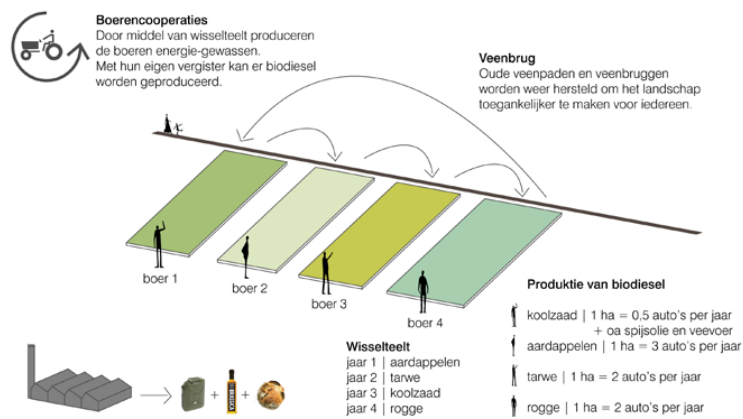
Het feit dat voorstellen op het gebied van energie niet zozeer vanuit een technische insteek worden gedaan, maar eerder vanuit een landschappelijk of sociaal perspectief is een waardevolle toevoeging aan het discours over de opgave en oplossingen voor energietransitie. Een gedegen onderbouwing, vanuit de eerder genoemde thermodynamica en systeemwetenschap vertaald in concepten, principes en procedures voor energiebewust plannen en ontwerpen, blijft echter wel noodzakelijk om een duurzame energievoorziening op regionale schaal te realiseren. Deze blijkt er bij de meeste inzendingen niet of nauwelijks te zijn.

De energieopgave wordt in de inzendingen het meest gerelateerd aan de landbouw; dit gebeurt in 27 van de 36 inzendingen. De acht inzendingen die de term 'biobased economy' of 'biobased energy' noemen, doen dit expliciet. De motor van de biobased economy is de landbouw. De link met de landbouw wordt waarschijnlijk zo vaak en zo sterk gelegd omdat de landbouw in de Veenkoloniën een goed ontwikkelde sector is en belangrijke pijler in de regionale economie. Landbouw heeft daarmee in deze regio zeker potentie om bij te dragen aan de regionale energievoorziening. Vaak wordt ook genoemd dat energie een extra of alternatieve vorm van inkomsten kan worden voor boeren, nu de agrarische sector onder druk staat.

Een enkele inzending koppelt energie aan interventies in het watersysteem, zoals inzendingen *Veenmet en Vrijland* waar de opslag van energie en waterbuffering gekoppeld worden door de aanleg van stuwwerken.

Energie wordt ook in relatie gebracht met het landschap en de landschappelijke kwaliteit. Bijvoorbeeld de inzending *Wat weet een boer van saffraan* stelt het opstrekkerf centraal, waarop energieproductie een centrale rol speelt. Dit erf kan op verschillende manieren in verschillende deelgebieden van de Veenkoloniën ingepast worden en zo de ruimtelijke kwaliteiten van de lintstructuren en openheid versterken. Ook de inzending *Onze Machine* geeft een interessant voorbeeld: financiën gegenereerd door biodieselpductie worden ingezet voor het restaureren van oude veenpaden en veenbruggen (zie afbeelding 2.15). Verder worden combinaties gelegd met wonen, recreatie, natuur, educatie/bewustwording, sport en werken. De gelegde combinaties per inzending kunt u terug vinden in de tabel 2 van bijlage 2.

Figuur 2.15 Financiën gegenereerd door biodieselproductie worden ingezet voor het restaureren van oude veenpaden en veenbruggen uit inzending Onze Machine

Veel oplossingen voor het puzzelstukje energie zijn, buiten dat ze meer of minder bijdragen aan energietransitie, ook landschappelijk interessant of in ieder geval ruimtelijk ingepast. Bovendien dienen de voorgestelde oplossingen vaak meerdere doelen en zijn het integrale voorstellen die ook bijdragen aan de opgave voor landbouw, water en bevolking. In een aantal inzendingen worden ook duidelijke economische perspectieven geschetst. Dit is onder meer het geval in de inzendingen die refereren aan de biobased-economy, maar ook in een inzending als 7Sprong die probeert burgers meer geld over te laten houden door besparing op hun uitgaven aan energie. Voorstellen op het gebied van energie die een relatie leggen met andere opgaven in het gebied lijken veelbelovend voor implementatie, omdat er win-win situaties gecreëerd worden en acceptatie via participatie en landschappelijke inpassing geadresseerd wordt.

3

Van 'Energie, Krimp en Ruimtelijke Kwaliteit' naar 'Methodiek voor duurzame waardecreatie'

De gehele cyclus van de 9^e Eo Wijersprijsvraag (2010-2012) besloeg twee opeenvolgende fasen plus een vervolgtraject dat tot uitvoering van een deel van de prijswinnende plannen moet leiden. Tijdens de eerste fase, het voorbereidingstraject, organiseerde de stichting Eo Wijers vijf werkconferenties voor de regio's die overwogen om prijsvraagregio te worden. Hierin werden de thema's van de 9^e editie verkend en de regionale opgave uitgewerkt en geformuleerd. Deze fase is afgerond met een publicatie waarin alle regio's en de uitkomsten van de werkconferenties worden beschreven. Aan het eind van de eerste fase is tevens de prijsvraagregio gekozen.

De tweede fase betrof de prijsvraag zelf. Potentiële deelnemers werden uitgedaagd om multidisciplinaire teams samen te stellen met daarin naast ruimtelijk ontwerpers ook onderzoekers en ontwikkelaars/ investeerders. Gezien de aard van de opgave en het beoogde vervolgtraject, waarin uitvoering van de plannen centraal staat, werd de teams gesuggereerd tevens expertise op te nemen ten aanzien van processen en verdienend vermogen. Met de jurering en prijsuitreiking eind maart 2012 is de tweede fase afgerond.

Tijdens de eerste en tweede fase was de stichting Eo Wijers opdrachtgever en uitschrijver van de prijsvraag. In het vervolgtraject, dat op het moment van het schrijven van deze plananalyse gaande is, worden de eerste stappen richting uitvoering gezet. In deze fase worden de winnende teams door de Eo Wijersstichting ondersteund in het contact met de regionale partijen, die in het vervolgtraject de opdrachtgever zijn.

In dit hoofdstuk worden de organisatie en inhoud van de achtereenvolgende fasen nader toegelicht. Daarmee wordt de ontwikkeling geschetst van de opgave voor deze editie van de prijsvraag. Daarnaast wordt ingegaan op de respons op de prijsvraag en achtergronden en kenmerken van het deelnemersveld zoals deze uit de antwoorden op de vragenlijst naar voren komen.

Het voorbereidings- traject: januari 2010 – april 2011²⁵

In januari 2010 begon de Eo Wijers-stichting met de voorbereiding van de 9^e editie van de Eo Wijersprijsvraag. In overleg met provinciale bestuurders is gekozen voor de thema's krimp en energietransitie. Ruimtelijke kwaliteit fungeerde daarbij als een altijd belangrijk, flankerend thema: *"hoe (bege)leiden we deze onstuitbare veranderingen naar waardevolle nieuwe landschappen?"*²⁶.

Of één van de thema's krimp of energietransitie centraal zou komen te staan, of dat ze gezamenlijk onderwerp van de 9e editie zouden worden, was onderwerp voor discussie in een aantal werkconferenties. Tijdens de werkconferenties zijn de opgaven in de verschillende regio's verkend en uitgewerkt. Diverse experts uit het netwerk van de Eo Wijers-stichting, afkomstig van ministeries, adviesbureaus, hogescholen, universiteiten, vakverenigingen en de stichting zelf, hebben de regio's daarbij ondersteund. Er is tijdens de werkconferenties aandacht besteed aan het proces in de regio, verdienend vermogen, de inhoudelijke opgave en de ontwerppogave.

Tijdens de startconferentie, op 22 januari 2010, is het gezamenlijk denken over de 9^e editie afgetrapt en zijn de thema's krimp, energietransitie en ruimtelijke kwaliteit geïntroduceerd.

De eerste werkconferentie, op 23 april 2010, stelde de uitwerking van de inhoudelijke opgave centraal. Wat is de maatschappelijke relevantie van de thema's krimp en/of energietransitie in de mogelijke prijsvraagregio's? Hoe is de prognose van deze thema's en waar verwacht men de belangrijkste knelpunten? Een derde belangrijke vraag op deze dag was hoe met deze thema's een ruimtelijke opgave kon worden gedefinieerd.

Op 17 juni 2010, tijdens de tweede werkconferentie, ging het over de organisatie van het (regionale) proces in de potentiële prijsvraagregio's. Wie zijn de stakeholders en shareholders in de regio en hoe worden die betrokken? Wat zijn op dit moment zwakke schakels in het proces? Waar liggen vormen voor regionale samenwerking voor de hand?

Tijdens de derde werkconferentie, op 2 september 2010, stond het 'verdienend vermogen' van de regio's centraal. Het ging daarbij vooral om de vitale, productieve vermogens die al aanwezig zijn in de regio en het ontdekken van verborgen potenties en nieuwe combinaties van ontwikkelaars en investeerders.

De vierde en laatste werkconferentie had plaats op 19 november 2010. Hierin werd opnieuw de ruimtelijke opgave onder de loep genomen, en gekeken of voor de potentiële prijsvraagregio's een geschikte, uitdagende ontwerppogave geformuleerd kon worden.

Het doel van de werkconferenties was, zoals eerder beschreven werd, aanscherping en differentiatie van de opgave voor de verschillende regio's. Het selecteren van de prijsvraagregio was de daaropvolgende stap. Bij de start van de voorbereidingsfase meldden zich acht potentiële prijsvraagregio's aan. Daarvan deden er zeven, later zes mee aan de werkconferenties. De zes regio's die zich op 20 januari 2011 daadwerkelijk kandidaat stelden als prijsvraagregio zijn Achterhoek, Eemsdelta, Kop van Noord-Holland, Noord Limburg, Veenkoloniën en Waterpoort. Hiervan werden Eemsdelta, Kop van Noord-Holland en Veenkoloniën genomineerd en hen is gevraagd hun uiteindelijke voorstel te presenteren tijdens de manifestatie in Utrecht op 28 april 2011.

25) De beschrijving van het voorbereidingstraject en de uitkomsten daarvan is gebaseerd op de uitgave *Krimp, energietransitie en ruimtelijke kwaliteit, Eo Wijersprijsvraag 2011-2012* van de Stichting Eo Wijers en de verslagen van de werkconferenties zoals deze te vinden zijn op de website www.eowijers.nl.

26) Stichting Eo Wijers (2011). *Krimp, energietransitie en ruimtelijke kwaliteit, Eo Wijersprijsvraag 2011-2012 De inzendingen van de kandidaat-prijsvraagregio's*, p. 11.

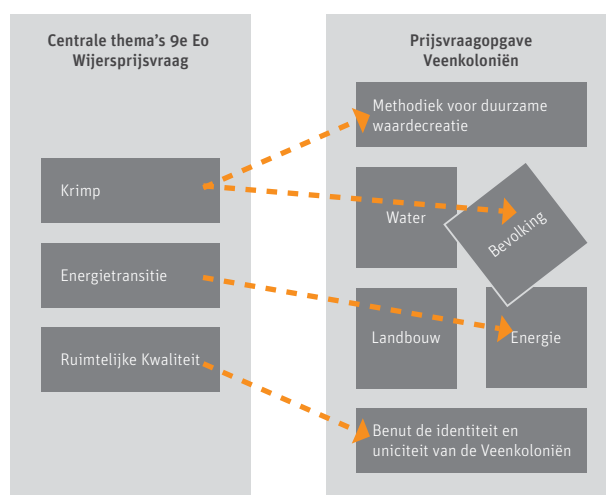
Tijdens deze manifestatie is de Veenkoloniën door de vakjury en het stichtingsbestuur gekozen tot prijsvraagregio voor de 9^e Eo Wijersprijsvraag. In de Veenkoloniën worden de opgaven op het gebied van krimp, landbouw en water steeds urgenter en mogelijk kan energietransitie als kans benut worden om nieuwe impulsen voor de regio te creëren. De tijdens de werkconferenties gegroeide aandacht voor het planproces, participatie en initiatief uit de regio, waar de Veenkoloniën op gereageerd heeft door de bevolking centraal te stellen in hun prijsvraagopgave, was doorslaggevend om voor deze regio te kiezen.

De prijsvraagopgave, zoals deze voor de Veenkoloniën is geformuleerd, is samen met een toelichting gepresenteerd in de prijsvraagbrochure. Wanneer we de centrale thema's waar de Eo Wijers-stichting het proces mee begon (Krimp, Energietransitie en Ruimtelijke kwaliteit) naast de opgave leggen zoals deze is geformuleerd in de prijsvraagbrochure dan valt een aantal zaken op:

- In de presentatie van de opgave is het puzzelstukje bevolking nadrukkelijk centraal gesteld in de opgave. Dit wordt gekoppeld aan de reeks van eerder gemaakte en niet benutte c.q. uitgevoerde plannen voor de Veenkoloniën. In de Veenkoloniën is men moe van alle plannen die vóór hen gemaakt zijn. In de prijsvraag wordt, met name door inbreng van de prijsvraagregio zelf, nadrukkelijk gevraagd om met de bevolking aan de slag te gaan. **Betrokkenheid van de bevolking** is het centrale thema geworden in de prijsvraag.
- **Krimp** komt niet in de oorspronkelijke bewoording terug in de prijsvraagopgave. Wel wordt gesproken over **duurzame waardecreatie** om te komen tot een **regionale comfortzone**. Dit kan gezien worden als een abstract, door de deelnemers uit te werken antwoord op de problematiek rond krimp en daaraan gerelateerde vragen. Ook in het achtergronddocument²⁷ bij de prijsvraagbrochure wordt een relatie gelegd met het verschijnsel krimp en lange termijn waardecreatie.
- In het centraal gestelde puzzelstukje **bevolking** komt ook een deel van het verschijnsel **krimp** terug, zij het niet met zoveel woorden. De inwoners zijn immers diegene die dagelijks met de gevolgen van krimp te maken hebben en krijgen in de toekomst. Zij moeten zich senang (blijven) voelen in hun omgeving.
- **Energietransitie** is geworden tot het thema energie en in de rol gekomen van één van de vier inhoudelijke thema's voor de Veenkoloniën. De andere inhoudelijke thema's (de 'puzzelstukjes') zijn bevolking, landbouw en water. In het voortraject is de opgave dus verbreed ten opzichte van de oorspronkelijke twee thema's met ruimtelijke kwaliteit als flankerend doel.
- **Ruimtelijke kwaliteit** is een flankerend thema gebleven maar in de opgave geformuleerd als 'Benut de uniciteit en identiteit van het gebied. De toegenomen aandacht voor procesarchitectuur ten behoeve van het ontwikkelen van de methodiek voor duurzame waardecreatie kan verband houden met het niet meer nadrukkelijke formuleren van ruimtelijke kwaliteit als aandachtspunt.

Schematisch hebben we de ontwikkeling van de prijsvraagopgave als volgt weergegeven:

Figuur 3.1 Schematische weergave van de verschuiving van thema's die plaatsvond tijdens het uitwerken van de prijsvraagopgave

27) Achtergronddocument, download website Eo Wijers d.d. 24 mei.

Tijdens de werkconferenties is gebleken dat voor alle regio's de combinatie van krimp, energietransitie en ruimtelijke kwaliteit relevant is en inspirerend uitgewerkt kan worden, hoewel op verschillende manieren en met verschillende urgenties. In relatie tot het nadenken over nieuwe verdienmodellen werd ook de voorkeur voor een bottom-up proces en (bewoners)participatie meer en meer uitgesproken. Als gevolg werden de toekomstige deelnemers aan de prijsvraag uitgedaagd om niet alleen over de inhoudelijke kant van de opgave na te denken, maar ook over procesarchitectuur en hun eigen mogelijke positie daarin.

De doelgroep van deze werkconferenties bestond uit een breed publiek, met in ieder geval het Eo Wijers netwerk, de deelnemende regio's en medewerkers van provincies die zelf geen regio hebben ingebracht. Hiermee heeft de Eo Wijers-stichting getracht de in de werkconferenties verworven kennis en kunde breed te verspreiden. Het voorbereidingstraject met de werkconferenties kan als een proces van gezamenlijk leren worden beschouwd, dat een belangrijke bijdrage leverde aan het prijsvraagtraject als geheel doordat de opgave grondig is verkend, aangescherpt, uitgebreid en regiospecifiek gemaakt.

Deelnemers aan de prijsvraag schreven zich vanaf juni 2011 in, het moment dat de prijsvraag werd geopend. Ze hebben daardoor niet of nauwelijks rechtstreeks deelgenomen aan de kennisuitwisseling die in de werkconferenties plaatsvond. De deelnemers konden zich wel via de website en brochure met de inzendingen van de kandidaatregio's op de hoogte stellen van de ontwikkeling van de prijsvraagopgave. Het proces met de deelnemende regio's is na afloop van de prijsvraagfase afgerond met een slotconferentie op 31 mei 2012. Tijdens deze slotconferentie hebben de drie prijswinnaars hun inzendingen en achterliggende ideeën gepresenteerd. Daarna zijn vertegenwoordigers van andere regio's met de prijswinnaars en andere deskundigen in gesprek gegaan om te kijken of en hoe deze ideeën in hun regio van toepassing zouden kunnen zijn.

De prijsvraag: september 2011 – maart 2012

De Eo Wijers-stichting heeft op 15 juni 2011 de 9^e prijsvraag officieel uitgeschreven. Teams hadden tot 9 september de tijd om zich in te schrijven voor de prijsvraag. De inzendtermijn voor de inzendingen sloot op 6 januari, om 13:00 uur. Op dat moment hadden 36 teams hun inzending, bestaande uit drie A0 panelen, een essay van 1500 woorden en een vrije vorm, ingeleverd bij het NIROV in Den Haag.

Deze editie komt daarmee na *Inside Randstad Holland* (1994-1995; 157 inzendingen) en *Wie is er bang voor het lege programma* (1997-1998; 57 inzendingen) op de derde plaats wat betreft het totaal aantal inzendingen. Na een check van de inzendingen op volledigheid en de verschillende onderdelen van de opgave is besloten, ondanks een aantal afwijkingen van de (formeel) eisen, alle inzendingen voor de prijsvraag mee te nemen bij de jurering²⁸.

De inzendingen zijn tussen januari en maart 2012 beoordeeld door een samenwerking van een vak- en een streekjury. Meer informatie over dit proces en de uitkomst is te vinden in het juryrapport, dat op 22 maart tijdens de prijsuitreiking in Veendam is gepresenteerd. De beoordelingscriteria die door beide jury's gehanteerd zijn, zijn als volgt²⁹⁾:

- 1 Biedt de inzending zicht op nieuwe kansrijke economische activiteiten in de krimpsituatie van de Veenkoloniën?
- 2 Biedt de inzending zicht op regionale energievoorziening in de Veenkoloniën?
- 3 Wordt de ruimtelijke kwaliteit van de Veenkoloniën versterkt?
- 4 Wordt de inzet van talenten van burgers en bedrijven in de Veenkoloniën en de liefde voor de regio maximaal benut?
- 5 De innovativiteit en creativiteit van de inzending.
- 6 Biedt de inzending zicht op een kansrijk uitvoeringsproces?
- 7 Is de voorgestelde communicatiestrategie overtuigend?
- 8 Heeft de inzending een Veenkoloniaal gevoel? (toegevoegd door de streekjury)

Ter voorbereiding op en ondersteuning van het jureringsproces is tussen 6 en 20 januari een quickscan van de inzendingen uitgevoerd door het plananalyse-team van Wageningen UR in samenwerking met een aantal leden van het Bureau van de Eo Wijers-stichting. Het resultaat hiervan is een samenvatting van iedere inzending volgens een vast stramien dat gebaseerd is op de opgave en bovengenoemde jurycriteria.

29) P. 18 van de prijsvraagbrochure.

Veenmarkten

De wens tot interactie met, en mogelijk participatie van, de bevolking geeft een extra dimensie aan de ideeënprijsvraag. Aan de teams is gevraagd om gebruik te maken van de verhalen en ervaringen van de bewoners, ondernemers en gebruikers van de Veenkoloniën, en deze bij de ontwikkeling van hun methodiek te betrekken.

Tijdens de prijsvraag heeft de Agenda voor de Veenkoloniën samen met lokale partners drie zogeheten 'Veenmarkten' georganiseerd. Hiermee werden deelnemers geholpen om in contact te komen met initiatiefnemers uit de bevolking en nadere inhoudelijke informatie te verkrijgen. De eerste twee Veenmarkten waren vormgegeven als georganiseerde bijeenkomst met presentaties en ruimte voor informele ontmoeting. Deze vonden plaats op 6 september 2011 in Veendam en 12 oktober 2011 in Erica. De derde Veenmarkt was een virtueel platform op de website van de Eo Wijers-stichting. Hier werden deelnemers op basis van hun vragen in contact gebracht met bewoners van de regio.

De deelnemers aan de prijsvraag waren goed op de hoogte van de Veenmarkten en hebben deze ook benut. Van diegenen die de vragenlijst invulden³⁰ was 94% op de hoogte van de eerste twee Veenmarkten. 53% van hen is op de Veenmarkt in Veendam geweest en 58% op de Veenmarkt in Erica. De virtuele Veenmarkt was bekend bij 80% van de respondenten en de helft hiervan geeft aan dat zichzelf of hun team de virtuele Veenmarkt heeft gebruikt. De respondenten waardeerden de Veenmarkten in Veendam en Erica met een 7,1 en 7,4. Dit was gemiddeld hoger dan de virtuele Veenmarkt, deze kreeg gemiddeld een 5,9.

Verschillende respondenten geven aan waardevolle contacten te hebben opgedaan tijdens de Veenmarkten. Het duidt er op dat de Veenmarkten een waardevolle toevoeging zijn geweest aan het proces van de 9^e prijsvraag om contact met de bevolking te stimuleren en tot stand te brengen.

Het deelnemersveld

Op basis van de respons op de vragenlijst kan een schets gemaakt worden van het deelnemersveld dat heeft meegedaan aan de prijsvraag. Met 74% zijn mannen beduidend in de meerderheid ten opzicht van de vrouwen onder de respondenten van de vragenlijst. 87% geeft aan voor het eerst deel te nemen aan de Eo Wijersprijsvraag. De deelnemende teams bestonden gemiddeld uit 5,6 personen. Het grootste team was 12 personen groot, het kleinste team 1. Per team is gemiddeld ca. 450 uur besteed aan de inzending. Dit betekent dat de 36 teams in totaal ca. 16.200 uur hebben besteed aan de prijsvraag.

De meest vertegenwoordigde disciplines zijn, in lijn met de doelstelling van de Eo Wijers-stichting om het regionale ontwerp in Nederland te bevorderen, landschapsarchitectuur en stedenbouw. De breedte van de teams blijkt uit de hoeveelheid verschillende disciplines die is ingevuld onder 'anders, n.l...'. Deze variëren van historicus tot organisatieadvies, economie, bedrijfskunde, energieadviseur, tot communicatie en maatschappelijke dienstverlening. Het doel van de stichting om multidisciplinaire teams mee te laten doen, lijkt daarmee geslaagd.

In het deelnemersveld zit dus een relatief grote groep die zichzelf niet als ruimtelijk ontwerper beschouwt. Dit wordt ook bevestigd doordat 37% van de respondenten zelf aangeeft in het dagelijks werk niet als ontwerper aan ruimtelijke opgaven te werken. Tot slot is duidelijk dat een relatief nieuwe en jonge groep is afgekomen op de 9^e editie van de Eo Wijerprijsvraag, met 87% die voor het eerst deelneemt en 41% jonger dan 35 jaar.

³⁰ In total hebben 239 deelnemers de vragenlijst toegestuurd gekregen, 83 respondenten hebben de vragenlijst geheel ingevuld, 43 respondenten gedeeltelijk.

Meest genoemde disciplines waar men zich toe rekent:

Top 5 belangrijkste redenen om mee te doen aan de prijsvraag:

Belangrijke motivaties om deel te nemen aan de prijsvraag bleken 'mogelijkheid voor inhoudelijke verdieping', de 'prijsvraag als podium voor ideeën' en 'concepten en het uitwerken van een visie/eigen gedachten over ruimtelijke ordening'. Persoonlijke en/of professionele betrokkenheid van de deelnemers bij de Veenkoloniën scoort relatief laag bij de respondenten, resp. 12% en 8%. Van de respondenten woont slechts 1% in de Veenkoloniën. Ook bij de meest aansprekende aspecten van de prijsvraagopgave komt de prijsvraagregio pas op een gedeelde 5^e plaats. Hier staan het ontwikkelen van een methodiek en het betrekken van bewoners en gebruikers op de eerste en tweede plaats.

74% van de respondenten is man, 26% is vrouw.

De gemiddelde teamgrootte van de respondenten is 5,6 teamleden.

Grootste team: 12 leden

Kleinste team: 1 lid

Gemiddelde tijdsbesteding per team per inzending: ca. 450 uur

Minste aangegeven tijd: 30 uur

Meeste aangegeven tijd: 1800 uur

- 1 Stedenbouw
- 2 Landschapsarchitectuur
- 3 Anders, nl...
- 4 Planologie en ruimtelijke ordening
- 5 Architectuur

37% van de respondenten geeft aan in het dagelijks werk niet als ontwerper aan ruimtelijke opgaven te werken.

76% van de respondenten geeft aan dat werken aan procesontwerpen een onderdeel van hun dagelijks werk is of vrijwel uitsluitend hun werk is.

87% van de respondenten geeft aan voor het eerst deel te nemen aan een Eo Wijersprijsvraag.

7% t/m 25 jaar | 34% 26 t/m 35 jaar | 29% 36 t/m 45 jaar | 16% 46 t/m 55 jaar | 13% 56 jaar en ouder

1% Woont in de Veenkoloniën | 17% Woont in een ander deel van de provincies Groningen of Drenthe

80% Woont in een ander deel van Nederland | 2% Woont niet in Nederland

- 1 Mogelijkheid tot inhoudelijke verdieping op actuele ruimtelijke thema's
- 2 De prijsvraag is een podium voor ideeën en concepten
- 3 Uitwerken van eigen gedachten /visie op ruimtelijke ordening
- 4 Samenwerking met andere teamleden
- 5 Kans op het krijgen van vervolgoopdrachten

Professionele of persoonlijke betrokkenheid bij de prijsvraagregio werd resp. door 12% en 8% van de respondenten aangekruist en scoorde daarmee laag als reden om deel te nemen aan de prijsvraag.

Slechts 1 maal is aangegeven dat het prijzengeld een reden tot deelname aan de prijsvraag was, dit was daarmee de minst scorende reden om mee te doen.

Top 5 meest aansprekende aspecten van de prijsvraagopgave:

Beleving van de prijsvraagopgave door de deelnemers

- 1 Het ontwikkelen van een methodiek voor duurzame waardecreatie
- 2 De gevraagde betrokkenheid van bewoners en gebruikers
- 3 Het bedenken van een uitvoeringsstrategie
- 4 Het uitwerken van het krimpvraagstuk
- 5 De prijsvraagregio de Veenkoloniën / het uitwerken van het vraagstuk rond energietransitie

In de vragenlijst aan de prijsvraagdeelnemers is een aantal stellingen over de opgave opgenomen. De respondenten is gevraagd bij deze stellingen aan te geven in welke mate zij het eens of oneens zijn met de stelling. Hieruit komt naar voren dat:

- de opgave door de meerderheid als inspirerend (75%) en uitdagend (85%) ervaren is;
- de meerderheid de opgave complex (82%) en niet eenduidig gesteld (53%) vond;
- en een meerderheid van mening is dat de opgave aansluit bij actuele opgaven in de ruimtelijke ordening (90%).

De respondenten gaven verder in grote meerderheid (93%) aan dat zij vinden dat de prijsvraagopgave vraagt om een procesuitwerking. De meningen lopen sterk uiteen over de stelling dat de opgave vraagt om een ruimtelijke uitwerking, 40% is het met deze stelling eens, 40% oneens en 20% is neutraal of weet het niet. Naast deze stellingen is in de vragenlijst ook gevraagd naar de perceptie van de inhoudelijke thema's in de prijsvraag: het (betrekken van de) bevolking, energie, landbouw, water, ruimtelijke kwaliteit en krimp. In de vragenlijst gaven de respondenten aan dat het thema bevolking het belangrijkste was in de opgave en ook het meest uitgewerkt is in hun inzendingen. Dit was het minst het geval voor het thema water. Landbouw, energie en overige thema's zaten dicht bij elkaar en hier tussenin. Het naar voren schuiven van het thema 'bevolking' is dus goed opgepikt door het deelnemersveld.

Op de vraag naar de belangrijkste informatiebronnen voor het maken van de inzendingen noemen respondenten het vaakst 'Bewoners uit de Veenkoloniën', gevolgd door meer voor de hand liggende bronnen als 'Onderzoeksrapporten over de Veenkoloniën', 'Waarnemingen doen in het veld', en 'Experts uit andere disciplines', maar ook 'Ondernemers uit de Veenkoloniën'. Dit laat zien dat de deelnemers zich, naast de meer gebruikelijke bronnen, daadwerkelijk gericht hebben tot de bevolking uit de Veenkoloniën en hen betrokken hebben bij het maken van hun inzending, en niet 'achter hun bureau in de Randstad' zijn blijven zitten. Referentieprojecten en literatuur zijn het minst geraadpleegd.

Hoe centraal staat het thema

Er is gevraagd om 100 punten te verdelen over de 6 thema's, om aan te geven hoe centraal het thema in de prijsvraag opgave stond. Hoe centraler hoe meer punten. Hieruit komt de volgende volgorde:

- 1 Betrekken van de bevolking (30.7 punten gemiddeld)
- 2 Krimp (16.7 punten gemiddeld)
- 3 Landbouw (15.1 punten gemiddeld)
- 4 Energie (14.8 punten gemiddeld)
- 5 Ruimtelijke kwaliteit (13.3 punten gemiddeld)
- 6 Water (9.4 punten gemiddeld)

Hoe belangrijk vond u de volgende thema's voor de uitwerking van uw inzending

In welke mate heeft u de volgende thema's daadwerkelijk uitgewerkt

Belangrijkste informatiebronnen voor de inzendingen (in volgorde van meest genoemd):

Op de vraag: geef met een cijfer tussen 1 en 10 aan in hoeverre u de volgende thema's uit de prijsvraagopgave belangrijk vond voor de uitwerking van uw inzending, komt de volgende volgorde:

- 1 Betrekken van de bevolking (gemiddelde 8.35)
- 2 Landbouw (gemiddelde 7.35)
- 3 Ruimtelijke kwaliteit (gemiddelde 7.21)
- 4 Energie (gemiddelde 7.12)
- 5 Krimp (gemiddelde 6.71)
- 6 Water (gemiddelde 6.58)

'Geef aan in welke mate (in grote mate; enigszins; niet) u de volgende thema's uit de prijsvraagopgave daadwerkelijk heeft uitgewerkt in uw inzending' geeft de volgende volgorde:

- 1 Betrekken van de bevolking
- 2 Landbouw
- 3/4 Energie/ruimtelijke kwaliteit
- 5 Krimp
- 6 Water

- 1 Bewoners uit de Veenkoloniën
- 2 Onderzoeksrapporten over de Veenkoloniën
- 3 Experts uit andere disciplines
- 4 Waarnemingen doen in het veld
- 5 Ondernemers uit de Veenkoloniën
- 6 Beleidsdocumenten over de Veenkoloniën
- 7 Kaartmateriaal en/of GIS
- 8 Referentieprojecten over burgerparticipatie/betrokkenheid
- 9 Referentieprojecten over landbouw
- 10 Literatuur over krimp / literatuur over energie(transition)

Naast vragen en stellingen hebben de respondenten in de vragenlijst de mogelijkheid gehad om aanvullende opmerkingen over de prijsvraagopgave te geven. Uit deze open vraag komen een aantal interessante reacties naar voren.

- De reacties *'De prijsvraag wil wel veel'*, *'De prijsvraagopgave bevatte te veel vragen op te veel verschillende terreinen'* en *'Het opgaveboekje vonden wij veel te ingewikkeld en onduidelijk'* en *'Wilde men een ontwerp? Wilde men eigenlijk ontwerpers? Zowel de opgave als de communicatie rond de opgave gaf hierover verschillende signalen.'* illustreren dat de opgave als complex werd ervaren.
- Een andere respondent vraagt zich af of een prijsvraag het juiste middel is om tot bewonersparticipatie / betrokkenheid van bewoners en gebruikers te komen.
- Eén van de respondenten die zich in eerste instantie had aangemeld maar niet heeft ingezonden, geeft het volgende commentaar: *'De partijen achter de prijsvraag hadden al véél te veel voorwerk gedaan.'* En even later *'... want anders heeft de prijsvraagdeelnemer erg het gevoel dat de partijen aan de andere kant het eigenlijk allemaal al hebben uitgezocht ... dat hun probleem vooral is te kiezen en hun bevindingen op een heldere manier aan een breed publiek naar buiten te dragen.'*

Ook van buiten is kritisch commentaar geleverd op de opgave. *"Heren topontwerpers, blijft u alstublieft weg!"* was één van de koppen op de opinie pagina van het Dagblad van het Noorden vlak nadat bekend werd dat de Veenkoloniën de prijsvraagregio voor de 9e Eo Wijersprijsvraag was geworden. En verderop in dit opinieartikel: *"Onze Veenkoloniën zijn prima leefbaar, dank u wel."* Het commentaar van deze journalist uit de Veenkoloniën richt zich op de opgave. Volgens hem is er helemaal geen plan nodig, daarvan zijn er al genoeg.

De periode na de ideeënprijsvraag

Tijdens de voorbereidende werkconferenties (en in de prijsvraagbrochure) is ook benadrukt dat er in de afgelopen decennia veel plannen voor de Veenkoloniën zijn gemaakt die allemaal weinig tot geen impact hebben gehad op de ontwikkeling van de regio. Dit moet anders, en daarom wordt er een andere aanpak gezocht: *“We zoeken naar de unieke combinatie van bevolking, water, landbouw en energie”* en iets verderop: *“Het belangrijkste is puzzelstukje één, de bevolking. Participatie is een sleutelwoord”*.³¹ Er wordt echter geen achtergrond gegeven over waarom eerder gemaakte plannen en visies zijn blijven liggen en waarom participatie van de bevolking de sleutel tot ontwikkeling is.

We kunnen concluderen dat de opgave enerzijds als inspirerend en uitdagend en anderzijds als lastig en complex is ervaren. Dit heeft tot een aantal kritische reacties in de survey geleid. Onduidelijkheid over de complexiteit en de aard van de opgave had misschien verhelderd kunnen worden door de deelnemers meer kennis te laten nemen van het voortraject met de werkconferenties, bijvoorbeeld door hen meer en actiever te wijzen op de documentatie hierover die op de Eo Wijers-website (www.eowijers.nl) is te vinden. Terugkijkend kan de opgave beschouwd worden als een echt ‘wicked problem’, een weerbarstig probleem dat nooit volledig kan worden opgelost.

Op het moment van schrijven is de derde fase, de periode na de prijsvraag, van de 9^e Eo Wijersprijsvraag volop aan de gang. Vanaf de 7^e Eo Wijersprijsvraag heeft de uitvoeringsfase, de fase na de ideeënprijsvraag, meer aandacht gekregen in de opzet van de Eo Wijersprijsvraag traject, zo ook in deze 9^e editie.

De drie prijswinnaars, Samen Pionieren, 7Sprong en Veennet zijn in gesprek met de provincie Drenthe en de Agenda voor de Veenkoloniën over hun ideeën en het vervolg hierop. De provincie Drenthe en de Agenda voor de Veenkoloniën hebben in deze fase de leidende rol in het prijsvraagtraject overgenomen van de Eo Wijers-stichting. Tijdens de prijsuitreiking is de afspraak gemaakt dat de Eo Wijers-stichting met een groep deskundigen eind maart 2013, een jaar na de prijsuitreiking, de Veenkoloniën gaat bezoeken om de ontwikkelingen na de prijsvraag te bespreken en eventueel van verdere adviezen te voorzien.

31) P. 14 prijsvraagbrochure.

4

Discussie, conclusies en aanbevelingen

De respons op de 9^e Eo Wijersprijsvraag is met 36 inzendingen groot. De prijsvraag heeft drie prijswinnaars, drie eervolle vermeldingen en twee jonge vakgenoten prijzen opgeleverd. De analyse van de plannen laat, net als eerdere plananalyses, zien dat naast de winnaars ook andere inzendingen interessante aspecten bevatten.

Met de plananalyse is deze keer niet alleen getracht een analyse te maken van de inzendingen, maar de ideeënrijkdom in het palet aan inzendingen in ieder geval op twee punten (methodiek en energie) te ontsluiten voor geïnteresseerden die niet in de gelegenheid zijn om 36 inzendingen intensief te bestuderen. Zo geeft de tabel in bijlage 1 een samenvatting van de methodiek voor duurzame waardecreatie van de 36 inzendingen en bijlage 2 een ingang in de energie uitwerking van de 36 inzendingen. Op de website van Eo Wijers (www.eowijers.nl) zijn de 8 winnende inzendingen te downloaden (1^e, 2^e, 3^e prijs, 2 jonge vakgenoten prijzen en 3 eervolle vermeldingen). Op de website van de Agenda voor de Veenkoloniën (www.veenkolonien.nl) zijn alle plannen te bekijken en te downloaden.

Op dit punt in de plananalyse is ook een reflectie op de prijsvraag zelf op zijn plaats. Vragen die oprijzen zijn: Wat valt te destilleren uit de prijsvraag over de 'stand van het vak'? Wat kunnen andere regio's leren uit de 9^e prijsvraag? En hoe kan de Eo Wijers-stichting met inzichten uit de 9^e editie zich voorbereiden op een eventuele 10^e prijsvraag? In de volgende paragrafen wordt hierop ingegaan door de 9^e Eo Wijersprijsvraag te bespreken in relatie tot:

- actuele opgaven in de ruimtelijke ordening;
- de formulering van de prijsvraagopgave;
- de uitvoering of doorwerking van de winnende inzending(en) van de prijsvraag.

De prijsvraag en actuele opgaven in de ruimtelijke ordening

De 9^e Eo Wijersprijsvraag sluit aan bij een aantal actuele opgaven in de ruimtelijke ordening. Energietransitie en krimp zijn bij aanvang van het proces van de prijsvraag centraal gezet. Tijdens de voorbereidingsfase en met de keuze voor de Veenkoloniën als prijsvraagregio is daar burgerbetrokkenheid als belangrijk thema bijgekomen. In de opgave zijn daarnaast ook de regio-specifieke thema's landbouw en water opgenomen.

Door de inzenders is, mede ingegeven door de formulering van de opgave, burgerbetrokkenheid breed opgepakt en uitgewerkt. Hierdoor is de focus in veel inzendingen komen te liggen op procesorganisatie als onderdeel van het palet aan oplossingsrichtingen dat ingezet kan worden bij ruimtelijke vraagstukken. De bijbehorende voorgestelde interventies en producten zijn anders van aard en samenstelling dan in eerdere Eo Wijersprijsvragen. Niet de vormgegeven ruimte of voorgestelde ruimtelijke ontwikkeling wordt weergegeven, maar ruimtelijke principes, bouwstenen, voorbeelduitwerkingen, schematische weergaves van het procesontwerp of tijdslijnen presenteren die ideeën. Het zijn geen pasklare oplossingen, maar hulpmiddelen die ingezet kunnen worden in het proces.

De inzendingen van Eo Wijersprijsvraag bekijken met deze insteek de energietransitie-opgave bijvoorbeeld met een vernieuwend perspectief. Alhoewel over de volle breedte van de inzendingen beperkt aandacht is voor een gedetailleerde en complete uitwerking van een regionaal energysysteem, is in de inzendingen veelvuldig nagedacht over procesmatige oplossingen voor energietransitie met veel aandacht voor brede participatie en landschappelijke kwaliteit. Dit is een waardevolle toevoeging aan de technische insteek die vaak de boventoon voert in het discours over energietransitie. Mogelijk bieden de voorgestelde oplossingsrichtingen die rekening houden met de wensen van de bevolking en die door de bevolking zelf opgepakt worden een antwoord op brede of snellere acceptatie en implementatie van duurzame energie.

Ook tegen de achtergrond van een steeds verder terugtrekkende overheid en een economische crisis, waardoor diezelfde overheid de komende jaren minder te besteden heeft, is de 9^e Eo Wijers met aandacht voor burgerbetrokkenheid uiterst actueel. De beweging van *government naar shared governance*, en de veranderende/terugtrekkende overheid die daarbij hoort, biedt nieuwe (groepen) mensen en actoren nieuwe en meer prominente rollen in de ontwikkeling van de ruimte en de regio.

Hoe dit zou kunnen en hoe dit te doen vraagt ander en nieuw gedrag van alle actoren betrokken in de ruimtelijke ontwikkeling, zowel van de overheid, ngo's, bedrijven als van (groepen) burgers. Deze beweging is volop in ontwikkeling, met vallen en opstaan worden ervaringen opgedaan. De ideeën uit de inzendingen voor de 9^e Eo Wijersprijsvraag zijn aanleiding om ook in de Veenkoloniën nieuwe ervaringen hierover op te doen. Dit vraagt om experimenteeruimte, zowel fysieke ruimte als ruimte in beleid. Uitwisselen van ideeën en ervaringen met andere regio's waarin geëxperimenteerd wordt met nieuwe vormen van samenwerking vergroot de leerervaring. De positieve ervaringen en opzet van de werkconferenties in het voorbereidingstraject van deze Eo Wijersprijsvraag kunnen hiervoor een inspiratiebron zijn.

Opvallend was dat, zo lijkt het, weinig inzendingen de weg naar de nieuwste theoretische inzichten en actuele wetenschappelijke discoursen hebben kunnen vinden.³² Dit hebben we via de vragenlijst uitvoerig nagevraagd op het gebied van energie en energietransitie. Gezien de respons op de algemene vraag naar gebruikte bronnen voor de prijsvraag³³ lijkt dit ook opgeld te doen voor andere thema's (b.v. betrokkenheid van burgers, procesontwerp) in de prijsvraag. Wellicht dat er vanuit de prijsvraagorganisatie meer en directere verbanden gelegd kunnen worden tijdens de prijsvraagfase met wetenschappelijke inzichten op het gebied van de centrale thema's in de opgave. Dit kan door, nadrukkelijker dan nu, een overzicht te geven van de actualiteit van het onderwerp binnen de wetenschap, bijvoorbeeld in de vorm van een *annotated bibliography* met korte samenvattingen van de belangrijkste wetenschappelijke artikelen en boeken per thema. Het kan de potentiële deelnemers een opstap geven naar wetenschappelijke literatuur die voor niet-wetenschappers vaak lastig te vinden en moeilijk te ontsluiten is.

Wetenschappelijke kennis is niet de enige bron om te komen tot een zinvolle inzending voor een Eo Wijersprijsvraag. Het is één van de pijlers waarop een ontwerp of inzending kan voortbouwen, net als de eigen ervaring en inzichten of inspirerende voorbeelden uit andere regio's. Het inzicht in de gebruikte kennis, kunde en voorbeelden in brede zin kan overigens vergroot worden door de deelnemers expliciet te vragen hun bronnen te vermelden en aan te geven welke concepten, theorieën en informatie zij bij het maken van hun inzendingen (ontwerpen) benut hebben. Ons inziens wint een ontwerp of inzending aan overtuigingskracht als het zichtbaar en navolgbaar (kritisch) voortbouwt op de kennis en kunde van anderen.

De slotconferentie voor de regio's die hebben deelgenomen aan de voorbereidingsfase op 31 mei 2012, heeft laten zien dat een inzending en de achterliggende ideeën pas echt tot leven komen wanneer deze mondeling worden gepresenteerd door de makers. De persoonlijke presentatie kan bijdragen aan de overtuigingskracht en het begrip van een inzending en de achterliggende ideeën. De stichting zou kunnen bekijken of, en zo ja, hoe zij een dergelijke persoonlijke presentatie van de ideeën een plek kan geven in het proces om te komen tot een winnaar. Of hoe dit in het vervolgetraject na de prijsvraag kan worden ingezet om de doorwerking van de ideeën te bevorderen.

Tot slot kunnen we concluderen dat de 9^e Eo Wijersprijsvraag een waardevolle impuls geeft aan het denken over duurzame waardecreatie op regionale schaal. Er is nagedacht over de lange termijn waarbij niet alleen de economische ontwikkeling centraal staat, maar waar deze gecombineerd wordt met andere sociaalmaatschappelijke ontwikkelingen en de participatie van burgers in de ruimtelijke ontwikkeling van hun regio. Het zijn ontwikkelingen die kunnen leiden tot (nieuwe) coöperatieve verenigingen, organisaties waarin de leden het voor het zeggen hebben of tot ontwikkelingen die via de huidige technische mogelijkheden crowdsourcing tot gemeengoed maken binnen de ruimtelijke ordening, tot nieuwe vormen van inspraak, zeggenschap en directe democratie.

32) Dit wordt ook geconstateerd in de plananalyse van de 6^e Eo Wijersprijsvraag.

33) Zie pagina 42.

De formulering van de prijsvraagopgave

Tijdens de analyse van de inzendingen is regelmatig teruggegaan naar de opgave voor de 9^e Eo Wijersprijsvraag om te begrijpen of verklaren waarom accenten zich voordeden in de inzendingen. Dit heeft geleid tot een nadere beschouwing van de opgave en de thema's in de 9^e Eo Wijersprijsvraag en een bestudering van het voorbereidingstraject waarin de algemene thema's krimp, energietransitie en ruimtelijke kwaliteit zijn uitgewerkt naar regiospecifieke opgaven. Het uitgebreide, 14 maanden durende voorbereidingstraject op de 9e Eo Wijersprijsvraag heeft bij de deelnemende regio's veel positieve energie los gemaakt. Dit terwijl vooraf bekend was dat uiteindelijk één prijsvraagregio geselecteerd zou worden. Blijkbaar hebben de werkconferenties van het voorbereidingstraject tot veel bruikbare inzichten voor de regio's en uitwisseling tussen regio's geleid. Het proces van gezamenlijk leren tijdens de werkconferenties heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan het prijsvraagtraject doordat de opgave grondig is verkend, aangescherpt en uitgebreid en regiospecifiek is gemaakt. Deze uitgebreide aanpak heeft geleid tot een doorwrochte prijsvraagopgave.

De uitwerking van de regionale opgave in de werkconferenties en de keuze voor de Veenkoloniën als prijsvraagregio heeft geleid tot een vraag naar een **methodiek** inclusief een verbeelding daarvan, en niet naar een **ontwerp** op verschillende schaalniveaus, zoals in eerdere Eo Wijersprijsvragen centraal stond. De deelnemers aan de prijsvraag werden uitgedaagd om niet alleen over de ruimtelijke kant van de opgave na te denken, maar ook over procesarchitectuur en hun eigen positie daarin. De meerderheid van de inzendingen had daardoor geen ruimtelijk ontwerp in de inzending voor de ideeënprijsvraag opgenomen.

Graag willen we twee punten naar voren halen die de prijsvraagopgave en de inzendingen sterk hebben gekleurd. Het zijn tevens punten waar enerzijds makkelijk aan voorbij lijkt te zijn gegaan bij de formulering van de opgave en anderzijds weinig kritische reflectie vanuit de inzendingen op is gekomen. Het eerste punt betreft het gestelde uitgangspunt dat er in het verleden al veel plannen zijn gemaakt voor de Veenkoloniën, maar dat deze de situatie niet echt hebben veranderd.³⁴ Het tweede punt gaat in op de verwachte motivatie van de bevolking om actief te participeren in de ontwikkeling van de regio.

In de tweede helft van de 20e eeuw zijn niet alleen veel plannen gemaakt voor de Veenkoloniën, maar zijn ook veel van die plannen uitgevoerd, met name om de economische ontwikkeling van de Veenkoloniën te stimuleren.³⁵ Forse investeringen werden bijvoorbeeld gedaan in het kader van het regionale industrialisatiebeleid, de herinrichting Oost-Groningen en de Gronings-Drentse Veenkoloniën en het Integraal Structuurplan Noorden des Lands. Noch de prijsvraagbrochure noch de inzendingen besteden aan dit toch bijzondere fenomeen uit de recente geschiedenis van de Veenkoloniën aandacht. Ook aan het effect van deze investeringen of juist het gebrek aan duurzaam resultaat, wordt geen aandacht gegeven. De bewering dat plannen op de plank zijn blijven liggen lijkt te worden aangenomen als een feit.

34) Prijsvraagbrochure p. 11.

35) Molema, M. (2010). *Regionale Kracht, Economisch beleid in Noord-Nederland en Noordwest-Duitsland, 1945-2000*.

Uitvoering of doorwerking?

Hetzelfde geldt voor de motivatie van de bevolking om de ontwikkeling van de Veenkoloniën ter hand te nemen. De prijsvraagbrochure zegt hierover onder meer: *“De frontiersmentaliteit draagt bij aan ondernemerszin”*.³⁶ Sommige inzendingen nemen een gemotiveerde bevolking als uitgangspunt, anderen baseren het op een beperkt aantal gesprekken en interviews. Een goede onderbouwing voor de gesuggereerde brede motivatie onder de bewoners wordt nauwelijks gegeven, noch in de uitwerking van de prijsvraagopgave, noch in de inzendingen.³⁷ Vragen als *“Hoe sterk is die mentaliteit?”*, *“Hoe en waarin heeft zij zich de afgelopen jaren vooral gemanifesteerd?”* en *“Welke partijen zijn bij uitstek drager van die mentaliteit?”* zijn helaas niet gesteld en beantwoord.

Een nadere analyse of uitwerking op beide punten zou ons inziens zowel de opgave als de inzendingen sterker gemaakt hebben, en wellicht ook tot meer specifieke voorstellen voor de participatie van de bevolking hebben geleid.

De respons op de vragenlijst die tijdens de plananalyse onder de deelnemers is uitgezet geeft aan dat de deelnemers de prijsvraagopgave als uitdagend en inspirerend hebben ervaren. Er zijn dan ook relatief veel (36) teams met een inzending gekomen. Uit de respons kunnen we ook opmaken dat een ruime meerderheid de opgave complex vond. Deze complexiteit maakt het wellicht lastig voor een prijsvraagteam de opgave volledig te doorgronden in de vier tot zes maanden die het tot zijn beschikking had. Zeker omdat de teams de discussies bij de ontwikkeling van de opgave niet van dichtbij hebben meegemaakt.

Een bijbehorend advies is lastig te geven. Minder uitgebreide aandacht voor de opgave kan leiden tot een slap en slecht geformuleerde opgave die niet leidt tot ideeën en inzendingen die substantieel bijdragen het regionale discours. Meer tijd voor de deelnemers om te werken aan de opgave zou onevenredig veel (voor)investering van de deelnemers vragen; nu al is gemiddeld 450 uur aan een inzending besteed. Wel kan er sterker verwezen worden naar de verslagen en achtergronddocumenten, wat de deelnemers op weg kan helpen om de prijsvraagopgave en achtergronden sneller te doorgronden. Ook kan gezocht worden naar manieren waarop potentiële deelnemers kennis kunnen nemen van de belangrijke bevindingen uit het voorbereidingstraject, bijvoorbeeld door korte filmpjes of een bijeenkomst (à la de eerste Veenmarkt) waarin dit aan de orde komt. Tot slot zou overwogen kunnen worden hoe het ontwerpend (onder)zoeken van de regionale vragen en thema's kan worden opgenomen als onderdeel van de opgave. De regionale opgave zou dan minder uitgewerkt en doorwrocht hoeven zijn en naast oplossingsrichtingen voor de gestelde opgave daagt de ideeënprijsvraag dan uit om nieuwe, originele perspectieven op de thema's en de regio te ontwikkelen.

Na de 6^e prijsvraag is de focus van de Eo Wijers-stichting meer komen te liggen bij de uitvoering. De opzet van het prijsvraagtraject is hierdoor sterk veranderd.³⁸ Naast een uitgebreider voortraject met potentiële opdrachtgevendende prijsvraagregio's, is voor de 7^e en de 8^e prijsvraag ingezet op uitvoering van (delen van) het winnende prijsvraagontwerp. Een dergelijk vervolg is ook voorzien de 9^e prijsvraag. De partijen in de Agenda van de Veenkoloniën en de provincie(s) zijn hierover inmiddels in gesprek met de prijswinnaars.

³⁶) Prijsvraagbrochure p. 10.

³⁷) Een geheel ander beeld wordt zelfs gesuggereerd door een studentenonderzoek uit 2010, wat de conclusie trekt dat bewoners en ondernemers uit de Veenkoloniën weinig eigen initiatief tonen en niet sterk gemotiveerd zijn om mee te werken aan de uitvoering van plannen: Aalvanger, A., F. van Gils, E. Klein Leetink, E. Kok, E. de Olde, C. van der Zee (2010). *Plan van aanpakken! Een plan van voor actie in de Veenkoloniën*.

Het gewenste perspectief van uitvoering drukt een sterk stempel op de laatste drie ideeënprijsvragen van de Eo Wijers-stichting. Het wekt de indruk dat fysieke realisatie de ultieme vervulling van een ontwerp- of planconcept is. De procesgerichte opgave van de 9e Eo Wijersprijsvraag plaatst dit door het ontbreken van een ruimtelijk ontwerp enigszins in een ander daglicht, al lijkt ook hier de ultieme vervulling te liggen in de daadwerkelijke realisatie van het voorgestelde proces. Fysieke uitvoering is uiteindelijk één van de manieren waarop een ideeënprijsvraag als deze zijn beslag zou kunnen krijgen. Het succes van de prijsvraag kan, afhankelijk van de opgave, ook liggen in de aanwijsbare beïnvloeding van een discours (bijvoorbeeld over energietransitie of betrokkenheid van burgers), of een versnelling teweeg brengen in een transitieproces. Uitvoering is dan niet het perspectief, maar een zichtbare doorwerking.

Ons inziens heeft de Eo Wijers-stichting een continue uitdaging om in haar ideeënprijsvraag de juiste match te vinden tussen actuele thema's, de aan te spreken potenties van de ontwerpende disciplines en de bijpassende vorm voor de inzendingen. Daarnaast is het in de huidige context de kunst om bij de prijsvraagopgave een groep van probleemhebbende actoren te verzamelen. In het verleden zijn overheden altijd de belangrijkste spelers geweest in de ruimtelijke ordening, maar door veranderingen in wet- en regelgeving, een terugtrekkende overheid en teruglopende middelen bij de overheid verschuiven hier de panelen. Opgaven veranderen, nieuwe spelers betreden de planningsarena en traditionele rolverdelingen binnen deze arena verschuiven.

Ontwikkelingen komen in de huidige governance gerichte bestuursstijl tot stand in netwerken van verschillende partijen. Een zorgvuldige analyse tijdens de voorbereidingsfase van de prijsvraag van de netwerken en de manier waarop zij dingen tot stand brengen kan het perspectief op uitvoering of doorwerking voor de prijsvraagwinnaar(s) vergroten. De overheid maakt deel uit van deze netwerken, maar is lang niet altijd (meer) de meest invloedrijke of sturende partij. Ook andere organisaties en bedrijven kunnen het initiatief nemen om denkbeelden te ontwikkelen over de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland. De ambitie om in 2028 de Olympische Spelen naar Nederland te halen maakt van NOC/NSF bijvoorbeeld zo'n partij, maar ook energiebedrijven, pensioenfondsen of een grote woningbouwcorporatie kunnen zo'n partij zijn. Voor de Eo Wijers-stichting kan het leiden tot een andere partij als mede-opdrachtgever voor een eventuele 10^e Eo Wijersprijsvraag, maar ook tot een andere samenstelling van de jury, de samenvoeging van de vak- en streekjury, of een andere vormgeving van het vervolgetraject na de prijsvraag.

38) Jonge, J. de (2009) *Een kwart eeuw Eo Wijers-stichting, ontwerpprijsvraag als katalysator voor gebiedsontwikkeling*.

39) Zwart, B. de (2010). 'De Eo Wijersprijsvraag als kweekkamer van het regionale ontwerp', in: B. de Zwart, K. Doevendans en B. de Meulder. *Plananalyse 7e en 8e editie Eo Wijersprijsvraag*, Eindhoven, TUE.

Aanbevelingen

Veel van de inspanningen om te komen tot uitvoering of doorwerking van de Eo Wijersprijsvraag richten zich nu op een (potentiele) opdrachtgevende partij. Een andere strategie om uitvoering of doorwerking van de prijsvraag te bevorderen, kan een uitgebreide ondersteuning van de winnende inzending zijn. Immers het succes in doorwerking en uitvoering van de, tot nu toe meest succesvolle eerste Eo Wijersprijsvraag, is naast een goed concept, geluk en toeval, ook te danken aan de inzet van de inzenders van het winnende inzending. Professionele begeleiding, een startkapitaal en een sterk podium voor de winnaars kunnen het plan, of de ideeën uit de inzending een krachtige impuls geven.

Het effect, de impact en de doorwerking van de meeste Eo Wijersprijsvragen is niet zo uitgebreid bestudeerd en geanalyseerd als de eerste. Een nadere analyse van het effect of doorwerking van enkele (of alle) eerdere Eo Wijersprijsvragen kan breder inzicht bieden in de impact die een regionale ideeënprjsvraag kan hebben, de duur van deze impact en de factoren die daarop van invloed zijn. Het verdient daarom aanbeveling om een aantal eerdere Eo Wijersprijsvragen onder de loep te nemen en te analyseren wat het effect van deze prijsvragen in breder verband en op lange termijn is geweest en welke factoren daar een kritische rol in hebben gespeeld. Het zal naar verwachting een breder beeld geven en meer inzicht in het succes van de afgelopen Eo Wijersprijsvragen en zo het perspectief vergroten om doorwerking en realisatie van de winnende inzendingen te ondersteunen.

Op basis van onze plananalyse adviseren we de Veenkoloniën om zo snel mogelijk samen met de prijswinnaars aan de slag te gaan. Alleen door te experimenteren en te 'leren door doen' kan getoetst worden of en hoe de ideeën van de winnaars tot nieuwe dynamiek in de Veenkoloniën leiden. Een extra groot leereffect kan ons inziens bereikt worden door deze ervaringen te delen met andere regio's waar aan vergelijkbare opgaven en uitdagingen gewerkt wordt, vergelijkbaar met de werkconferenties uit het voortraject van de 9^e Eo Wijersprijsvraag.

Een belangrijke vraag over de stand van het vak is of de focus op procesgericht ontwerp in deze 9^e Eo Wijers tekenend is voor een brede wending in het vakgebied van het regionaal ontwerp. Vanuit de plananalyse kan deze vraag niet eenduidig beantwoord worden, maar een bredere discussie binnen het vakgebied kan hierover meer inzicht bieden. Het belangrijkste advies vanuit de plananalyse richting het vakgebied is om bij het ontwerpen zichtbaar en navolgbaar voort te bouwen op de kennis en kunde van anderen. Dit kan enerzijds state-of-the-art wetenschap zijn, maar ook kennis en kunde van andere ontwerpers en lokale gebiedskennis. Het kritisch voortbouwen op bestaande kennis, met referenties naar de bron ervan, vergroot ons inziens de waarde en overtuigingskracht van een ontwerp.

De Eo Wijersstichting willen we meegeven bij een eventuele volgende prijsvraag na te denken welke ambitie voor uitvoering of doorwerking past bij de gestelde opgave en regio. Is fysieke uitvoering een realistische optie of is beïnvloeding van een discours of versnelling van een transformatieproces meer aan de orde? Daarnaast geven we de stichting mee te zoeken naar een manier om de opgebouwde kennis in het voorbereidingsfase van de prijsvraag beter door te laten stromen naar het prijsvraag fase. Wij verwachten dat hiermee het begrip van de gestelde opgave, en daarmee de te verwachten kwaliteit van de inzendingen verder vergroot kan worden.

Colofon

Auteurs

Annet Kempenaar (Wageningen UR)
Renée de Waal (Wageningen UR)
Adri van den Brink (Wageningen UR)

Opdrachtgever

Eo Wijersstichting

Vormgeving

Bestwerk.nl, Deventer

Datum

November 2012

De plananalyse van de 9e Eo Wijersprijsvraag is uitgevoerd door Annet Kempenaar en Renée de Waal onder supervisie van Adri van den Brink.

Aan de eerste fase van de plananalyse, de quickscan, hebben meegewerkt:

- Karlijn Loomans (Studentassistent)
- Koen Verhoeven (Studentassistent)
- Dick Hamhuis (Het Bureau van de Eo Wijers-stichting)
- Jos Lambrechtsen (Het Bureau van de Eo Wijers-stichting)
- Chaja Heijning (Het Bureau van de Eo Wijers-stichting)
- Dienne van der Werf (Het Bureau van de Eo Wijers-stichting)

De vragenlijst en de opzet voor de survey is gemaakt in samenspraak met Jurian Meijering van de Leerstoelgroep Educatie en competentiestudies van Wageningen UR. Tijdens de plananalyse hebben onze collega's van de Leerstoelgroep Landschapsarchitectuur van Wageningen UR regelmatig met ons meegedacht en ons van kritisch advies voorzien.

Met vragen en opmerkingen over de plananalyse kunt u terecht bij Annet Kempenaar, annet.kempenaar@wur.nl

